వ్యవహార ధర్మబోధిని.

గ్రంథకర్త:

కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు

ఐదవ కూర్పు.

ప్రకాశకులు.

హితకారిణీ సమాజము

రాజమహేంద్రవరము

1950

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

—:o:—

సూర్యనారాయణరావుపంతులు—వాదిప్లీడరు.

బాపిరాజు—ఏజెంటు.

రామయ్య—ప్లీడరు గుమాస్తా.

పీరన్న—కాపు, వాది.

కామావధానులు—ఒకవ్యాజ్యెగాడు.

బడేసాహేబు—జవాను.

సీతాపతిరావు—ప్రతివాది ప్లీడరు.

శేషాచార్యులు—ప్లీడరు గుమాస్తా.

దొరయ్య—ప్రతివాది.

సోమయాజులు, చలపతిరావు, కామరాజునాయుడుగార్లు—ప్లీడర్లు.

భాస్కరరావు—గుమాస్తా.

ఆనందరావు—డిస్ట్రిక్టుకోర్టు గుమాస్తా.

పుల్లయ్య, వెంకయ్య—సాక్షులు.

దానయ్య—మునసబుకోర్టు బేటామీను.

వెంకటరత్నము—కరణము.

సత్తెప్ప—పెత్తనదారు.

గురురాజు—మేజస్ట్రేటు గుమాస్తా.

మునసబుగారు, తహస్సీలుదారు, డిప్టికలక్టరు, గుమాస్తాలు, హెడ్డుకనిస్టేబిలు, కనిస్టేబిలు, డిస్ట్రిక్టుకోర్టు డఫేదారు, జమాదారు, కాపులు, కోమటి, యెఱుకలవాఁడు.

వ్యవహారధర్మబోధిని.

ప్రథమాంకము

౧. స్థలము—ప్లీడరుయొక్క కచేరీసావిడి.

[ప్లీడరుయొక్క గుమాస్తా మొదలగువారు కూర్చుండియుండఁగా, పల్లెటూరినుండివచ్చిన కాపును అతనియేజెంటును ప్రవేశించుచున్నారు.]

బాపిరాజు (ఏజెంటు)—సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారున్నారా?

రామయ్య (గుమస్తా)—ఓహోహో! బాపిరాజుగారా? దయచెయ్యండి. పంతులవారింకా శశిరేఖయింటికాడనుంచి రాలేదు. వచ్చేవేళ అయినది.

బాపి—ఇప్పుడు వేసేఘంటలెన్ని? పంతులుగారు దంతధావనం భోగంవాని యింట్లోనే చేసివస్తారా? లేక యిక్కడికివచ్చినతరువాత చేసుకుంటారా?

రామ—ఈగడియారప్రకారం యెనిమిదిఘంటలు కావచ్చినది. ఇదివరకే అరఘంట స్లోగా నడుస్తూవున్నది. పంతులుగారు అన్ని అవశిష్టాలూ అక్కడనే తీర్చుకొనివస్తారు. రావడంతోనే మీతో మాట్లాడి మీకార్యం ముందుగా సరఫరాచేసి మరీవకపని చూసుకుంటారు. నావెనకటి వాలంటరీబాపతు నాలుగణాలూ దయచేశారుకారుగదా?

బాపి—ఏమోయి వీరన్నా! యింకా నిల్చునేవున్నావా? చెప్పులజోడు కిందవిడిచివచ్చి అలాచాపమీద మూలగాకూర్చో. రామయ్యగారిని యెరుగుదువా? ఈయన పంతులుగారిగుమాస్తా. నీవ్యాజ్యం

లో మంచిపని చేస్తారు. వ్యాజ్యం గెల్చినతరువాత మంచిబహుమతీ చెయ్యవలెను.

వీరన్న (కాపు)—రామయ్యగారూ! దణ్ణాలండి.

రామ—దీర్ఘాయుష్యమస్తు. శీఘ్రమేవ లాభప్రాప్తిరస్తు.

బాపి—వీరన్నా! పిట్టలమీదిబట్ట కిందికితీసుకొని బాగాచతిగిల పడికూర్చో. యీలాగేనా పెద్దమనుష్యులయింటికి వచ్చినప్పుడు కూర్చోవడం?

రామ—నీవ్యాజ్యం యేపాటిమొత్తం?

వీర—నాకేమీ తెల్దు. బాపిరాజుగారి నడగండి. అన్నీ ఆయనే మనవిచేసుకుంటారు.

రామ—పంతులవారు వస్తున్నట్టున్నారు. మాటలువినబడుతూ వున్నవి.

[ప్లీడరుగారు పదిమంది పార్టీలతోవచ్చి తివాసీమీదకూర్చున్నారు.]

వీర—(నిలువబడి) ప్లీడరుగారు దణ్ణాలండి.

సూర్య—(నఖశిఖపర్యంతము పారజూచి) నీ దేవూరు?

బాపి—ఇతను కేసారంగ్రామపెత్తనదారు. కొంచెం భూసమ్మంధమైన వ్యాజ్యంవుండగా తమదర్శనం చేసుకోవలెనని వచ్చినాడు.

సూర్య—నీవు యెవరిమీదనైనా వ్యాజ్యం వేస్తావా? నీమీద యెవరైనా వ్యాజ్యం వేశారా?

బాపి—ఇతనే అన్నగారిమీద వ్యాజ్యం వెయ్యవలెనని మీకు వకాల్తునామా యివ్వడానికివచ్చినాడు. మీరు ఫీజులోనదుపాయం చేసి ఇతనితరపున బాగా పనిచెయ్యవలెను. (అని చెవిలోరహస్యముగా) వీడు డబ్బుగలవాడు ఫీజు దిట్టముగా మాట్లాడుకోండి.

సూర్య—పనికేమి మాచిత్తంవచ్చినట్లు చేస్తాను—రామయ్యా! వకాల్తునామావ్రాసి అతనిచేత దస్కతుచేయించుకొని నీవున్నూ బాపిరాజుగారున్నూ సాక్షివ్రాళ్లు చెయ్యండి.

రామ—నీయింటిపేరేమి?

వీర—మాయింటిపేరాండి? తవ్వలోళ్లు.

రామ—నీవు యెవరిమీద వ్యాజ్యం వేస్తావో వారిపేరు చెప్పు.

వీర—మాఅన్నగారిమీద.

రామ—కాదోయి. పేరు.

వీర—అతనూ గ్రామానికి పెత్తనదారేనండి. నాజిరాయితీ భూమి——

రామ—అదంతాయెందుకు పేరుచెప్పవోయి.

బాపి—అన్నీ నేనుచెపుతాను వ్రాయండి. అతనిపేరు తవ్వల దొరయ్య, కేసారం గ్రామంలోవున్న పంమంజిరాయితీభూమి ప్రతివాదివద్దనుంచి రాబట్టుకోవడముకు వ్యాజ్యం.

రామ—వీరన్నా! నీవు చదువుకొన్నావా?

వీర—నేను సదుబుకోలేదండి.

బాపి—నీవు వ్రాలుచెయ్యడం నేర్చుకొన్నావుకాదా? ఆకింద వ్రాలుచెయ్యి.

వీర—(అయిదు వేళ్లతోనుకలముపట్టుకొని)యిక్కడనే కాదూ?

(అని వకటిబంతి అక్షరములతో "యిరనవ్రలు" అని వ్రాసెను.)

రామ—ఏమోయి ! వ్రాలుచెయ్యడానికే కలమంతా శిరా చేసినావు? అయ్యో! వకాల్తునామామీదకూడా శిరాపోసినావా? ఇలాతే; మెట్టుకాకితంతో అద్దుతాను.

సూర్య—బాపిరాజుగారూ ! దస్తావేజు లేమయినావుంటే రామయ్యచేతికివ్వండి.

బాపి—రామయ్యగారూ ! యివి పుచ్చుకోండి. ఇది అన్నగారూ ఇతనూకలిసి వ్రాసుకొన్నదస్తావేజు. ఇది కలెక్టరుగారివద్ద

అర్జీ యిచ్చుకుంటే శివిల్ ద్వారా న్యాయంపొందవలసినదని యిచ్చిన యిండార్సుమెంటు.

సూర్య—ఏమోయిపాపయ్యా! మాకు పాడికి బహు యిబ్బందిగా వున్నది. పూటకు శేరుపాలుయిచ్చే ఆవు నొకదాన్ని తోలిపెడుదూ.

పాప—యీ వేళ మావ్యాజ్యం హీరింగుగదా. గెలవనిత్తురూ. రెండావులను తోలిపెడుతాను.

సూర్య—మొన్న చెల్లూరి వారి స్మాలుకాజువ్యాజ్యం గెలిపించి నందుకు యాభైరూపాయలుపెట్టి ఈమురుగులజోడు చేయించి బహుమతీ చేసినారు. వెధవవ్యాజ్యం వ్యాజ్యమయితే యిరవై రూపాయలదే కాని, అది మహాప్పుదలమీదవచ్చినది. ఆవ్యాజ్యంలో నేను వాదులతరపున వకాల్తునామా పుచ్చుకోకపోతే ప్రతివాదులు నూరురూపాయలు యిస్తామన్నారు. నేను హీరింగు చేసేకాలమందు కోర్టు యెగిరిపోయినది. మునసబుగారు నావాదంచూచి హాశ్చర్య పోయినారు. ప్రతివాదిప్లీడరు నాముందర మాటాడలేక నేను రీజను చెప్పుతూవుంటే తలవంచుకొని వూరకున్నారు.

బాపి—మీరుచెప్పుకొన్న బంగారుపుమొహ్రాలుకూడా బహుమతీచేసినదే కాదా?

సూర్య—అవును మొన్నటిస్థలవ్యాజ్యంలో కాకర్లపూడివారు యిచ్చారు. నూరు రూపాయల కిస్మతుచేసే నివేశనప్పైరమున్ను షదిరూపాయలు ఖరీదుగల ఫలవృక్షములున్నూ రావలెనని వాదులు దావా తెచ్చినారు. వాదులతరపున సాక్ష్యంపూర్తిగా రుజువయింది. క్రాసుయెగ్జామినేషల్‌లో యేలాగంటి సవాళ్ళువేసి సాక్షులను పడగొట్టినానో మీరుచూచినారుకదా? ఆలా రుజువుపడిన వ్యాజ్యం హీరింగులో నేనుచెప్పిన వకృపాయింటుమీద యెగిరిపోయింది.

కోర్టులో నాతో సమానంగా పనిచెయ్యగల ప్లీడరు నొకణ్ని చూపండి. కాకర్లపూడివారిపక్షమున నేనుతప్ప మఱివకప్లీడరు వకాల్తునామా పుచ్చుకుంటే వ్యాజ్యం వాదులపక్షమయినదే. వ్యాజ్యం తమపక్షమయినదన్న సంతోషముచేత సుబ్బరాజుగారు తక్షణం రెండువందలరూపాయలు పెట్టి మొల్తాదుచేయించి నేను పడ్డశ్రమకు యీ బహుమతీ చాలదనిచెప్పి దగ్గిరవుండి మొలకు పెట్టించినారు.

బాపి—మొన్న యీడిగవాళ్ళు తెచ్చిన పదిరూపాయల వ్యాజ్య మేమయినది? అందులోమీకు ఫీజు యేమాత్రంయిచ్చినారు?

సూర్య—అదీ మాపక్షమే చేయించినాను. ఇఖ నేను పట్టిన వ్యాజ్యం పోవడమనేదిలేదు. ఎంతచిన్నకేజులోనూ నేను యిరవై రూపాయలకు తక్కువఫీజు పుచ్చుకోను. అలాయిచ్చేవారే నావద్దకు వస్తారు. మూడూనాలుగూ పుచ్చుకొని పని చేసేప్లీడర్లూవున్నారు. వాళ్ళచేత పనిచేయించుకునే వాళ్ళపాల్లు చూడడంలేదా?

బాపి—అందుచేతేకదా వీరన్నను యింతమంది ప్లీడర్లుండగా మీవద్దకేతీసుకువచ్చినాను. ఈకేజులో మీరుబాగాపనిచెయ్యవలెను.

సూర్య—ఫీజు యెంతయెక్కువిస్తే అంత దివ్యంగాచేస్తాను. మాకు నాలుగురూపాయలు యెక్కువయివ్వడముల్లా పార్టీకి లాభమే కాని నష్టంకాదు—వీరన్నా! నీది స్థలసమ్మంధమయిన చిక్కువ్యాజ్యం కదా? విస్తారంపనిచెయ్యవలెను. ఫీజు యేమిచ్చుకుంటావు?

వీర—తమరంతకుతక్కువ పుచ్చుకోరుగనుక యిర్వయిరూపాయీలు దాఖలుచేసుకొంటాను. యేలినవారనుగ్రహించవలెను.

సూర్య—ఛీ! కల్లునీళ్ళుగీసుకొనే గమళ్ళవాడిచ్చినాడే పదిరూపాయలవ్యాజ్యంలో యిరవైరూపాయలఫీజు. నీవు వూరికి పెత్తనదారీ

చేస్తూ స్థలవ్యాజ్యంలో చచ్చుఫీజు యిరవయిరూపాయలూ యిస్తానంటావు?

బాపి—ఇందులో ప్రస్తుతం పాతికరూపాయలుయిచ్చుకుంటాను. వ్యాజ్యంగెల్చినమీదట మిమ్మలినిసంతోషపెడతాడు. అందుకు నాది పూచీ. నేనుచెప్పినప్రకారం అంగీకరించవలెను.

సూర్య—బాపిరాజుగారు సిఫారసు చేసినారుగనుక ఆప్రకారం వప్పుకున్నాను. లేకపోతే యీవ్యాజ్యంలో అధమము నూరురూపాయల ఫీజుకు తక్కువపుచ్చుకోను. ఏవీ రూపాయలు తే.

వీర—(బొడ్డుకొంగునుంచి మూటతీసి) ఇయిగోనండి యిరవయిరూపాయలున్నయి ప్రస్తుతంవీటితో పనిజరిగించండి.

సూర్య—(రూపాయలు చేతిలోపుచ్చుకొని మరల కిందపెట్టి) యివి యేమూలకువస్తవి? యింకా నలభై రూపాయలు కావలెను. వకాల్తునామా అచ్చుఫీజు రూపాయి; నాలంటరీ అర్ధరూపాయి: వకాల్తునామా స్టాంపుఖరీదు అర్ధరూపాయి? కంప్లయింటుస్టాంపు ఖరీదు పాతికరూపాయలు: ఫయిలు చేసుకున్నందుకు హేడ్డు గుమాస్తాకు నాలుగురూపాయలు; చిల్లరఖర్చులు నాలుగు రూపాయలు; వెరశి నలభై రూపాయలు. నాఫీజుఅట్లావుండగా ఖర్చులకే యింకా పక్తుయిరవయిరూపాయలు కావలెను.

బాపి—ఖర్చులకు కావలసిన యిరవైరూపాయలూ ఇచ్చుకో. రేపుపూరికివెళ్ళి తెచ్చి ఫీజుసొమ్ము దాఖలుచేసుకొందుగాని.

వీర— (తలగుడ్డచెంగు పైకితీసి మూటవిప్పి) నాదగ్గిర యీ పదిరూపాయలూ వున్నవి. స్టాంపు రెండురూపాయలు మానాలండి.

సూర్య—కంప్లయింటుస్టాంపులో తగ్గించడముకు వల్లకాదు. సర్కారురూల్సు ఆలా దాఖలుచెయ్యవలెను. తక్కినపదిరూపాయలూ యివ్వకతప్పదు.

బాపి—భత్యఖర్చుకు పెట్టుకొన్న రూపాయతీసియినా రెండో చెంగున వుంటవి. ఏదీ తలగుడ్డవిప్పు. ఫీజంటే నాలుగురోజు లాగుతారు గాని స్టాంపుకూడా ప్లీడరుగారు పెడతారా? (అని తలగుడ్డ తీయఁ బోవుచున్నాడు.)

వీర—ఉండండి—ఉండండి నేనుతీస్తాను. (అని రెండవ చెంగుతీసి మూటవిప్పి యేడురూపాయ లిచ్చుచున్నాడు.)

బాపి—తక్కిన మూడురూపాయలూ యివిగో నేనుయిస్తాను. మిాఫీజురూపాయిలు రేపులేదు యెల్లుండి మధ్యాహ్నముకు తీసుకుని వచ్చి దాఖలుచేసుకుంటాడు—వీరన్నా! వచ్చేటప్పుడు వకమణుగు పెండలమున్ను ప్రశస్తమయిన వంగవరుగు బుట్టఒకటిన్నీ ప్లీడరు గారికి తెచ్చి దాఖలుచేసుకో.

సూర్య—రామయ్యా! దస్తావేజుయేదీ చూడనియ్యి. (చేతిలో పట్టుకొని) యేమోయి వట్టికాగితముమీద వ్రాయించినావుచెల్లదే.

రామ—పినాల్టీ పెడితే చెల్లుతుందేమో!

సూర్య—పినాల్టీపెట్టినా చెల్లదు. దీనికి వేరేసదుపాయం వున్నది. చెపుతాను. వీరన్నా! యెందుకయినామంచిది నీవువచ్చే టప్పుడు మరిపదిరూపాయలు పట్టుకొనిమరీరా. ఈలోగా పాతస్టాంపు జాగ్రత్రపెట్టిస్తాను.

వీర—బాపిరాజుగారూ! యెల్దామండి.

బాపి—వెళుదాము. ప్లీడరుగారితో కొంచెం నాకుమాట్లాడ వలసిన పనివున్నది. నీవు బసదగ్గరవుండు. వచ్చికలుసుకుంటాను. వీరన్నా! ఒక్కమాటు వీధిగుమ్మములోకిరా. (అని లేచినడుచు చున్నాడు.)

వీర—(లేచి) ప్లీడరుగారూ! దండాలండి. సెలవుపుచ్చు కుంటాను.

సూర్య—వీరన్నా! మీవూళ్ళో నెయ్యి మహామంచిది దొరుకుతుందట. వచ్చేటప్పుడు మరచిపోక రెండురూపాయల నెయ్యి కూడా పట్టుకొనివస్తావుకాదా?

వీర—చిత్తం. (అని వీధిగుమ్మములోకి వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

బాపి—(మెల్లగా) వీరన్నా! ఇందాకా నేను ప్లీడరుగారి చెవిలో చెప్పిందేమో నీవు యెరుగుదువా? పదిమందిలోనూ నీవు బీదవాడవని చెపితే బాగుండదుగనుక, చెవిలోచెప్పి ఫీజు తక్కువ పుచ్చుకొని పనిచెయ్యమని కోరినాను. ఆయనతో నాకు వేరేపనిలేదు. నీవు వెళ్ళినతరువాత సిఫారసుచేసి వ్యాజ్యంలో బాగాపనిచేసేటట్టు బందోబస్తుచేసి మరీవస్తాను.

వీర—అన్నిటికీ మిమ్మల్నే నమ్ముకున్నాను. ఇదివరకిచ్చిన ఫది రూపాయలూగాక, మీకింకా ఫదిరూపాయలసొమ్ము ముట్టచెప్తాను. ఎంతసొమ్ము ఖర్చుపోయి అయినా వ్యాజ్యం మనపక్షం చేయించుకోవలెను.

బాపి—అదెంతసేపు? నీవీ ప్లీడరుగారికి వకాల్తునామా యెప్పుడిచ్చినావో వ్యాజ్యం అప్పుడేగెల్చినది. నీవింటికివెళ్ళు, ప్లీడరు గారితో మాట్లాడి నేను నీవెనుకనే వస్తాను.

వీర—వేగిరంరావలెను. (అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

బాపి—(లోపలికివచ్చి) వీరన్నను పంపివేసివచ్చినాను. వీడు వట్టిమలభక్షకుఁడు. తండ్రి శార్ధమునాఁడయినా వక్కకొత్తడబ్బు ఖర్చుపెట్టడు. తాతతండ్రులనాటినుంచీ వీడింట్లో ధనముమూలుగుతూ వున్నది, సూర్యనారాయణగారూ! మీరు వీడివద్దనుంచి డబ్బు యేలాలాగుతారో చూతాము.

సూర్య—యిక డబ్బులాగడముకు నాతరువాతనే. దమ్మిడీ ఖర్చుపెట్టవలసివస్తే పడిచస్తాననే వానివద్ద యేమీలేనిదానిలో

ఫ దేసిమూపాయలు లాగినానే. వీడెంత? వీడివద్ద యెలాడబ్బుతీస్తానో తమూపాచూస్తురుగాని.

బాపి—అన్ని కేజులకువలె ఇందులో నూటికి యిరవైరూపాయల కమీషన్ పనికి రాదనుకుండీ. ఈ కేజులోసఖంఫీజునాది. సుబ్బారాయుడుగారు సఖంకంటె యెక్కువయిస్తాను, తనకు వకాల్తు నామా యిప్పించవలసినదని అడుగుతూవుంటే, మొదటినుంచీమీకూ మాకూ ఖాతావున్నదని మీవద్దకే తీసుకొనివచ్చినాను.

సూర్య—దానికేమి ? అలాగేపుచ్చుకొందురుగానిలెండి.

బాపి—మొన్న సిరంవారివ్యాజ్యం మీరు వేళకుకోర్టుకు వెళ్ళకపోవడంచేత నిష్కారణముగా పోయినది. ఫీజంతా మీరు ముందుగానే చేతులోవేయించుకొన్నారు. వాళ్ళు రేపువచ్చి అఘోరిస్తే యేమిచెపుతాము.

సూర్య—వాళ్ళురానియ్యండి. వాళ్ళతోచెప్పి పునర్విమర్శకు పిటీషను పెట్టింతాము.

[ఝూరీచెంబు చేతిలోబట్టుకొని, తలకొక అంగవస్త్రము చుట్టుకొని, ఒక బ్రాహ్మణుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

సూర్య — కామావధానులుగారూ! యెప్పుడువచ్చినారు? కూర్చుండండి మొన్న నేనుపంపించిన ఉత్తరం అందిందా?

కామా—అందేవచ్చినాను. ఏమి? సూర్యనారాయణగారూ న్యాయమయినవ్యాజ్యం తువరం చేయించినారుగదా?

సూర్య—నేనేమిచెయ్యను. నాశాయశక్తులా పనిచేసినాను. మీసాక్షులు తిన్నగా పలికినారుకారు. అక్కడికీ నాహీరింగుచూసిన వారందరూ వ్యాజ్యం మనపక్ష మవుతుందనే అనుకున్నారు. మునసబు అన్యాయంచేస్తే మనమేమిచెయ్యము?

కామ—నాసాక్షులు వున్నదివున్నట్టు చెపుతామంటే పడ నియ్యక మీరేమేమో లేనిసంగతులు బోధించడంచేత వాళ్ళుతొం దరపడి పోయినారు. అందుచేత మునసబు వాళ్ళసాక్ష్యం నమ్మినాడు కాడు. నాపనియింతేనా? ఇంకేమయినా ఆధారం వున్నదా?

సూర్య—ఇప్పుడేమయినది? ఇంకాఫయిని రెండప్పీళ్ళున్నవి. చెన్నపట్నందాకా అయినా వెళ్ళి పనిచేయించవలెనుగాని వదిలిపెట్ట గూడదు. అప్పీలుచేస్తేనిముషంలో యీతీర్పుతిరిగిపోతుంది. సాయం కాలంరండి. సావకాశంగా మాట్లాడుదాము. మునసబుగారు కోర్టుకువచ్చే వేళ అయినది. భోజనమునకు వెళ్ళవలెను.

(అని లేవఁగా, అందఱును వెళ్ళిపోవుచున్నారు.)

---

౨. ప్రదేశము—ప్లీడరుగారిచావడి.

[ప్లీడరు, గుమస్తా, కూర్చుండియుండఁగా, వంగవరుగును పెండలమును కావిడి వేయించుకొని నేతిచెంబు ఉగ్గము వేసిపట్టుకొని వీరన్న బాపిరాజుతో ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

బాపి—ఓరీ! కావిడి లోపలపెట్టివచ్చి యీనేతిచెంబు ఆడం గులకు చెప్పి వప్పగించిరా.

సూర్య—బాపిరాజుగారూ! దయచెయ్యండి. వీరన్నా! యెప్పు డొచ్చినావోయి?

వీర—దండాలండి. యిదేరావడం. యీాజ్యం కోరటులో డాకలయిందాండి?

సూర్య—యెలాదాఖలవుతుంది? మునుపటిదస్తావేజు చెల్లదు. కొత్తదస్తావేజు నిమిత్తం మఱిఫదిలూపాయలు తెమ్మన్నాను తెచ్చి నావా? తెస్తేముందర్తిగా ఫదిరూపాయ లీలాగియ్యి. స్టాంపు తెప్పిస్తాను.

వీర—ఇదిగోనండి. (అని మూటవిప్పి చేతిలో పెట్టుచున్నాఁడు.)

సూర్య—రామయ్యా! ఈరూపాయలుపట్టుకొని స్టాంపులెండరు గారి దగ్గరకువెళ్ళి నేనిమ్మన్నానని నాలుగయిదు సంవత్సరాలకిందటి పాతస్టాంపు అర్ధరూపాయి కిమ్మతు చేసేది తీసుకొనిరా.

(చిత్తము అని రామయ్య వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

సూర్య—రామయ్యా! చెవిలోమాట (అని చెవిలో మెల్లగా) నీవు దొడ్డితోవను వెళ్ళి నేనుపడుకునే గదిలో బీరువాలో కింద అరలో పాతస్టాంపులు వుంటవి. యింట్లో తాళంచెవులుఅడిగిపుచ్చు కొని యీరూపాయ లందులో వేసి నాలుగుసంవత్సరాలక్రిందటి అర్ధ రూపాయస్టాంపు వకటితీసి మళ్ళీపదిలముగా తాళము వేసి వచ్చే టప్పుడుకూడా దొడ్డిదారినే వీధులోనుంచి తిరిగిరా.

వీర—రామయ్యగారెంత శేపటికి మళ్ళీవత్తారండి.

సూర్య—యిప్పుడే వస్తాడు. బాపిరాజుగారూ! మీతో మొన్న చెప్పినప్రకారం యీలోపుగా ముసాయిదా తయారుచెయ్యండి. ఇదిగో కాగితంకలమూ.

బాపి—పంచాంగం వకసారి దయచేయిస్తారా? తెనుగు సంవత్సరమూ నెలా తిథీ వారముకూ సరియైన యింగ్లీషుతారీఖు చూస్తాను.

(అని ముసాయిదా కుదిర్చి వ్రాయుచున్నాఁడు.)

[ఇంతలో స్టాంపుపట్టుకొని రామయ్య ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సూర్య—బాపిరాజుగారూ! ముసాయిదా వ్రాయడమయితే వీరన్నను తీసుకుని యిక్కడనే కోమటిభీమిసెట్టిగారిల్లున్నది. వారి సావిట్లో కూర్చుండి లోపలతలుపు వేసుకొని తెలుఁగుసిరాతో పాత స్టాంపుమీద జాగ్రత్తగా సాపువ్రాస్తూ వుండండి. నేనింతలో వేరే

వక చోటికి వెళ్ళి మళ్ళీవస్తాను. రామయ్యా వీరికి యిల్లుచూపించి, సావిట్లోకూర్చో పెట్టిరా. (రామయ్యవెంటఅందఱును వెళ్ళుచున్నారు.

రామ—(వారిని కూరుచుండఁబెట్టివచ్చి పంతులుగారూ! వారిని భీమిసెట్టిగారి లోపల కూర్చో పెట్టివచ్చినాను. నేను చెయ్య వలసినపని మరియేమైనావున్నదా?

సూర్య—నీవు వెళ్ళి బడేసాహేబును యిక్కడికి తక్షణం తీసుకొనిరా. అతనికి కూడా లాభంవచ్చే పనిఅని చెప్పితే. వెంట నేవస్తాడు.

[రామయ్యవెళ్ళి నిమిషములో బడేసాహేబును
తీసుకొని వచ్చుచున్నాఁడు.]

బడే—మహారాజ్. సలాం. అయగగార్కి శెలూ్వాఅయిందీట, యేమ్ తాఖీద్.

సూర్య—దగ్గిరగారా మా రామయ్య యిల్లుచూపిస్తాడుగాని, కోమటిభీమిసెట్టిగారి సావిట్లో కూర్చున్న మనుష్యులవద్దకు వెళ్ళి దొంగ దస్తావేజు వ్రాస్తున్నారని గందరగోళంచేసి వందరూపాయలు యిస్తేనే కాని వదలిపెట్టకు. అందులో నాలుగు రూపాయలు నీకుయిస్తాను.

బడే—శబాష్ ఖామందులూదరూపుఁటే సిటికేలో సేస్తామ్. (అని రామయ్య వెంట నడుచుచున్నాఁడు.)

రామ—అదుగో యిల్లుచూపించినాను. నేనువెళుదునా సాహేబూ!

బడే—మంచిదీ, మీరూకీవెళ్లండి. నేనుఖమాయుష్ సర్ఫరాచేసి కొని ప్లీడరుగార్కి దర్శనంచేస్తామ్. (అని తలుపుగుద్దుచు) లోపల యెవరూవున్నార్. నాకీతలుపు తియ్యండి. (వీరన్నవచ్చి తలుపు తీయుచున్నాఁడు.)

వీర—(వడఁకుచు) సాయబుగారూ! పనిమీదొచ్చినారు.

బడే—అరే యిక్కడయెవరో దొంగదస్తావేజ్ బనాయిస్తావున్నారట. అముల్దారుగార్కి ఖబురు తెలిసి మీకీ హాజర్ పెట్టుమని హుకుమ్ ఐంది. భాంచోత్ కచేరీకీ నడ్వాండి.

బాపి—(భయముతో) సాహేబు సాహేబు. నీకేమయినా యిస్తాము వదిలిపెట్టు.

బడే—అరేభాంచోత్. మాకీ లంచం యిస్తావుహోయి కచేరీకీ చెల్.

వీర—బాబూబాబూ! నీకు యాబయిరూపాయ లిచ్చుకుంటాను. నన్నిడిసిపెట్టు. సాయిబయ్యా! నీకు సలాము.

[అప్పుడు రామయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు.]

బాపి—రామయ్యగారూ! మీరొక్కసారి వెళ్ళి పంతులుగారిని పిలుచుకొని రావలెను. మాకు అసాధ్యంవచ్చినది.

రామ—యేమిటి? సాహెబూ! వారినెందుకు లాగుతున్నావు?

బడే—వీళ్ళాయిక్కడ ఝూటాదస్తావేజ్ బనాయిస్తావున్నార్. కచేరీకి నడువుమంటే భాంచోత్ రాకుండా వున్నార్.

రామ—ఒకనిమిషం నామాటవిని తొందరపడకు. మాపంతులుగారిని తీసుకొని వస్తాను.

[కొంతసేపటికి ప్లీడరుగారును గుమాస్తా రామయ్యయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

బడే—హాజరత్ సలాం.

వీర—(కాళ్ళమీఁదపడి) ప్లీడరుగారూ! నన్నురచ్చించవలెను. నూరురూపాయలైనా ఇచ్చుకుంటాను. నన్నుతీసుకునిపోయి ఖైదు చెయ్యకుండా చెయ్యవలెను.

సూర్య—సాహేబూ! మాట. నీకువచ్చేలాభం యెందుకు పోగొట్టుకుంటావు? నామాటవిని యీకాపు చెప్పిన సొమ్ము పుచ్చుకొని

వదిలిపెట్టు. ఒక వేళ నీవు హెడ్డుపోలీసువద్దకు తీసుకువెళ్ళినా, ఆయన లంచంపుచ్చుకొని యెలాగూ వదిలివేస్తాడు.

బడే—పెద్దమనుషులూ మీకీ సెలవిస్తున్నారుగనుక, అలాగే శేస్తాన్. రూపాయలూ తేండి.

సూర్య—వీరన్నా! నీవిప్పు డెన్నిరూపాయలయినా ఖర్చుపోయి మానుషం దక్కించుకోవలసిన సమయం. ఏవీ నూరురూపాయలూ నాచేతికియ్యి.

వీర—(ఏబదిరూపాయలు చేతికిచ్చి) మిగిలిన రూపాయలు బసలోకెళ్ళి తీసుకుని వచ్చి యిస్తాను. సొమ్ముకు మీరు పూచీపడవలెను.

సూర్య—సాహేబూ! సొమ్ముకు నేను జామీను వుంటాను. మధ్యాహ్నము మాయింటికిరా ఇచ్చివేస్తాను. వీరన్నా! వేగిరము వెళ్ళి రూపాయలు పట్టుకొనిరా. బాపిరాజుగారూ! దస్తావేజు వేగిరము పూర్తిచేసి మీదస్కూరీవేసి రెండు నిశానీలూ సాక్షివ్రాళ్లూ పెట్టి నాచేతికివ్వండి. (అట్లు చేసిన తరువాత అందఱును పోవుచున్నారు.)

---

3. స్థలము—మఱియొక ప్లీడరుగారి చావడి.

[ప్లీడరుగుమాస్తా శేషాచార్యులు కూర్చుండియుండఁగా, బాపిరాజును, గోరయ్యయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

శేషా—బాపిరాజుగారూ! కూర్చోండి.

బాపి—సీతాపతిరావుగారు లోపలవున్నారా? వకాల్తునామా యిప్పించడానికి వక కేజు తీసుకొనివచ్చినాను.

శేషా—యెనిమిదిగంటలు వేస్తేనేకాని ప్లీడరుగారు బయిటికిరారు. మొన్ననే శంఖచక్రాంకములు వేయించుకొని, వైష్ణవేష్టి చేసినారు. ప్రొద్దున్నే రామాయణపారాయణమయి పాశురములను చదివితేకాని, స్మార్తులను చూడరు.

బాపి—మునుపు ఆదివారం ఆదివారమూ స్వాములకందరికీ గంధసేవ జరిగేది. యిప్పుడు జరుగుతూవున్నదా?

శేషా—దివ్యంగా జరుగుతూవున్నది. స్వాములందరూ తిరుమణితిరుచూర్ణములు ధరించుకొని, మెడనిండా తులసిపూసల తావళములు వేసుకొని, ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములతో శ్రీమహావిష్ణులవలె కూర్చుండి వుండగా, ద్రావిడభాషతో దివ్య ప్రబంధములు చదువుతూ చందనసేవ చేసేసమయములో యీసావిడికలియుగ వైకుంఠములాగున వుంటుంది.

[ప్లీడరు సీతాపతిరావుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సీతా—శ్రీమతే రామానుజాయనమః. బాపిరాజుగారూ! మీరీమధ్య నాకు వక్కలేనా యిప్పించడం మానివేసినారు. యిలా దయతప్పడం న్యాయమేనా?

బాపి—మీరీలా అనిపోతారనే వక్కాల్తునామా యిప్పించముకు వకరిని తీసుకొని మరీ మీదర్శనానకు వచ్చినాను. ఈకుంభకోణపు పంచెలు యెప్పుడు తెప్పించినారు?

సీతా—మొన్ననే తెప్పించినాను. మీవయిపునయెక్కడయినా మంచితులసిక్రలువుంటే సంపాదించి పెడుదురూ, రామదాసుగారు తులసిపూసల తావళముచేసి పెడుతామన్నారు.

బాపి—ప్రయత్నంచేస్తాను.—వీరయ్యా! నీకువచ్చిన నోటీసు పంతులుగారికి చూపించు.

సీతా—యితనిమీద యెవరైనా వ్యాజ్యంవేసినారా?

బాపి—యితను స్వార్జితంమీద సంపాదించుకొన్న పందుం భూమి తనకురావలెనని అక్రమంగా యితనితమ్ముడే యితనిమీద వ్యాజ్యం వేసినాడు. ఇప్పుడితనికినోటీసు వచ్చినది.

సీతా—వాదితరపు ప్లీడరుయెవరు?

బాపి—సూర్యనారాయణరావుగారు.

సీతా—సరిసరి! అతనివ్యాజ్యంబాగా నేగెల్చింది. ఆయనముండ యింట్లోకూర్చుండి పార్టీకి సమయంయిచ్చి మాట్లాడుతాడా? కోర్టుకు తిన్నగావచ్చి హీరింగుచేస్తాడా? మొన్న బోగంవాళ్ళవిషయంలో ఆయనా మరివక ప్లీడరుగారూ పబ్లీకుకోర్టులో తిట్టుకున్నందుకు మునసబుగారు యిద్దరికీ చరివకరూపాయజరిమానా వేసి ప్రొసీడింగ్సు చేసినారు. ముండయింట్లోకూర్చుండి వేళకు కోర్టుకురానందున, నిన్నగాక మొన్ననే ఆయనపట్టినవ్యాజ్యములు రెండు మునసబు గారు కొట్టివేసి, పార్టీలను నష్టం ప్లీడరువల్ల రాబట్టుకొమ్మని సెలవిచ్చినారు.

బాపి—ఇది అక్రమమయిన వ్యాజ్యంగనుక యేలాగైనాపాడు చేయించ వలెనని నేనే ఆయనకు వకాల్తునామా యిప్పించినాను. అతనితో తగాదాపడలేకయితను యేదుంభూమి యిస్తానని రాజీ నామాపడబోతే యిప్పుడుకూడా వృధాగా భూమియెందుకు పోగొట్టుకుంటావు. రాజీపడవద్దని యితనికి సలహా యిచ్చినాను. ఇంకా అడిగిచూడండి—యేమోయి! దొరయ్యా! నీతో అలాగని చెప్పినానా? లేదా?

దొర—మీరు సెప్పినారండి. ఇప్పుడు యాజ్జంకూడా కొట్టి వేయించవలెను.

బాపి—అద్దే. దానికేమి? వక్కనిముషంలో కొట్టివేయిస్తాను. సీతపతిరావుగారికి వకాల్తునామా యివ్వడమూ మరివకతరహాను జరగడమూకూడానా? వీరన్నచేత ఈయనకు వకాల్తునామా యెందుకు యిప్పించినాను కాననుకొన్నావు? ఈయన కేవలం విష్ణు మూర్తివంటివారు. ఈయనపట్టినవ్యాజ్యం హరిహరాదులడ్డిట్టయినా వ్యతిరేకంగా యెప్పుడూ తీర్పుకాదు.

దొర—అన్నింటికీ మిమ్మల్నే నమ్ముకొన్నాను.

సీతా—బాపిరాజుగారూ! ఫీజుమాట వేమిచెపుతారు? చెయ్య వలసినపని చాలావున్నది.

బాపి—వాది పదిరూపాయ లిచ్చినాడు. ఇతనూ అదేప్రకారం యిస్తాడు.

సీతా—రామానుజ! రామానుజ! అంతతక్కువఫీజు నేను యెంతచిన్న కేజులోనైనా పుచ్చుకొంటానా? అలాగంటి తక్కువ ఫీజు సూర్యనారాయణరావుగారివంటివారే పుచ్చుకోవలెనుగాని నావంటివారు యిరువైరూపాయలకు తక్కువెందులోనూ పుచ్చుకోరు.

బాపి—దొరయ్యా! పంతులుగారు యిరవైరూపాయలకు తక్కువపుచ్చుకోరు. పదిరూపాయలిప్పుడియ్యి. తక్కినపదిరూపాయలూ హీరింగుకాలములో యిస్తువుగాని.

దొర—చిత్తం యేమయినాకొంచెము సదుపాయము చెయ్యవలెను. (అని రూపాయలిచ్చుచున్నాడు.)

సీతా—నాఫీజు కొంతయిచ్చినావు. యిఖర్చులు మరి పది రూపాయలు కావలెను. స్టేటుమెంటు స్టాంపురూపాయ; వకాల్తు నామాస్టాంపుఅర్ధరూపాయ; వాలంటరీ అర్ధరూపాయి; కంప్లయింటు నకలుకు నాలుగురూపాయలు; ప్రయివేటుఖర్చు నాలుగురూపాయలు.

బాపి—కంప్లయింటు వకపేజీనిండాలేదే దానికంతఖర్చు యెందుకు?

సీతా—వాలంటరు బంతికి మూడేసి అక్షరముల చొప్పున వ్రాసిఆకాస్తాయిరవై పేజీలలో పట్టిస్తాడు; వేగిరం వ్రాసినందుకు అతని కేమయినా ఇయ్యవలెను. నకళ్ళపనిచూసే గుమస్తాకు కంపేరింగు ఫీజుకాక అర్ధరూపాయ అయినా చేతిలోపెడితేనేకాని నకలు వూడిపడదు. అక్కడికీ నేను చాలా తక్కువ చెప్పినాను.

బాపి—ఆఖర్చులుతప్పవు. ఆరూపాయలుకూడా యిచ్చివేసి వకాల్తునామామీఁద దస్కతుచెయ్యి. దొరయ్యా! నీవు హిరింగు నాటికి వచ్చేటప్పుడు పంతులుగారికి వకకావిడి వంగవరుగున్నూ పెండలమున్నూ పట్టుకొని మరీరా.

సీతా—దొరయ్యా! మీవూరుదగ్గిర అదేవోవూళ్లో రాగిచెంబులు మహాబాగా చేస్తారట! నీవువచ్చేటప్పుడు మట్టులేని కుంభకోణపు చెంబులవంటివి నాలుగుచేయించి తీసుకొనివస్తూ.

బాపి—మీరు వైష్ణవేష్టి చేసినతరువాత బంధువులయిండ్లలో భోజనములుచేస్తూవున్నారా?

సీతా—బంధువులదాకాపోతారు. నాభార్య చక్రాంకితముకాలేదు; దానిచేత భోజనముచేస్తానా? ఎక్కడకువెళ్ళినా నాకు స్వహస్తపాకము కావలెను.

బాపి—అబ్దికములకు స్మార్తులకు పెడుతూవున్నారా? వైష్ణవులకే పెడుతూవున్నారా?

సీతా—మాకు అదివక్కటే లోపముగావున్నది. వైష్ణవులు మనముచేసిన వంటలో భోజనముచేయరు. వారుచాటున వంటచేసి తిని, మిగిలిన అన్నముతో మనకుఅంటతప్పేలాలు యివతల పడవేశినా వైష్ణవులకు పెడితేనేకాని మనపితృదేవతలకు గతులుండవు. వైష్ణవుడైనవాఁడు దినానికివెయ్యితప్పులు చెయ్యనియుండి దిట్టముగా నొసటను నామము ధరించుకొని తులసిపూసల తావళములు వేసికొన్నంతమాత్రముచేత మరణకాలమందు కేవలమూ వైకుంఠమునకు పోతాడు. అటువంటి పరమభాగవతోత్తములైన వైష్ణవులసేవ యెంతో పూర్వజన్మపుణ్యము గలవారికిగాని లభించదు.

బాపి—దొరయ్య కనిపెట్టుకొనివున్నాడు. ముందుగా అతని పని కానిచ్చి పంపివెయ్యండి. నేనుమీతో రహస్యముగా వేరేసంగతి మాట్లాడవలసివున్నది.

సీతా — దొరయ్యా! నీవువకాల్తు నామామీంద ప్రాలుచేసినావా? వ్యాజ్యం మనపక్షం కావడమునకు వేరేదుపాయంవున్నది. మున సబుగారికి మూఢయిరూపా — ఇప్పుడెందుకులే పదిరోజులలో సాక్షుల పేరస్తుదాఖలు చెయ్యడమునకు వస్తావుగనుక అప్పుడు మాట్లాడు దాము. నీవిప్పుడు వెళ్ళిపో. రాగిచెంబులమాట మరచిపోకుమా. దొరికేటట్టయితే స్వాములనిమిత్తం వకవంద విరవకర్రలుకూడా పట్టించుకునిరా.

దొర — చిత్తము దణ్ణాలండి. చెలవుపుచ్చుకుంటాను. బాపి రాజుగారూ! బసలో వుంటాను యేగిరమొస్తారుకదా?

(అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

బాపి — ఇందులో మీఫీజులో సఖంనాకు రావలెను. అంతకు తక్కువైతే వల్లపడదు. కిందటిమాటు యిప్పించిన వ్యాజ్యములో నాకమీషనుపూర్తిగా యిచ్చినారేకాదు. అందుచేతనే యీమధ్య మీవద్దకు నేను కేజులు తీసుకురావడంలేదు.

సీతా — అప్పుడుసొమ్ము అవసరంవుండి వాడుకొన్నాను. ఆనాలుగు రూపాయలూ ఇవిగోపుచ్చుకోండి. (అనిచేతిలో వేయుచున్నాడు.)

బాపి — ఇందులో ఖర్చులుకూడా యెక్కువ పుచ్చుకొన్నారు. ఆఆరురూపాయలూకూడా యిలాఇయ్యండి. కిందటిమాటు బత్తుల వాళ్ళవ్యాజ్యం ఇప్పించినప్పుడు ఖర్చులకిచ్చిన సొమ్ముకూడా వాడు కొని వ్యాజ్యం కోర్టులో దాఖలు చేసినారేకాదు. ఈమాటుకూడా అలాగేచేస్తే మాటదక్కదుసుమండీ.

సీతా — ప్రతిదఫానూ అలాచేస్తానా? అప్పుడేమో సొమ్ముతో అవసరమొచ్చి వాడుకొన్నాను. అప్పుడైనా ఫిర్యాదు కాకా రానిచ్చి నానా? వాళ్ళకు తెలిసి ఫిర్యాదు చేస్తామనడంతోటే మాయింట్లోవాళ్ళ

వస్తువుతాకట్టుపెట్టి సొమ్ము తెప్పించి వెంటనే వాళ్ళముఖంమీద పార వేసినాను.

బాపి—అవును మీరు యెగబెట్టినారని కాదు. చేతిలోఖర్చుకులేక వాడుకుంటే తరువాత యిబ్బందిపడవలసివస్తుంది.

సీతా—అప్పుడు కేజులువిస్తారంలేవుగనక అట్లా చెయ్యవలసివచ్చినది. ఈవైష్ణవపక్షం అవలంబించిన తరువాత మునసబుగారు నాకు తరచుగా కేజులుయిప్పించి సహాయంచేస్తూవున్నారు. ఇప్పుడునాయం దందరికీ బహుగౌరవము.

బాపి—ఆఆరురూపాయలుకూడా దయచేస్తారా? హీరింగుకాలములో యిచ్చేదానిలో మీఫీజుమీరు ఉండచూచుకొందురుగాని.

సీతా—ఇప్పుడు నాలుగురూపాయలు పుచ్చుకోండి. తక్కినవి యీదఫాయిస్తాను. ఇప్పుడుకోర్టువేళ అయినది. నేను భోజనముకు లేతునా? వైశ్వదేవముకూడా కావలెను.

బాపి—చిత్తము. (అనిఅందరునూ లేచుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

౧ ప్రదేశము—కోర్టుహావుసు.

[ప్లీడరుసీతాపతిరావును, దొరయ్యయు, సాక్షులును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

సీతా—దొరయ్యా! మునసబుగారు వచ్చేలోగా సాక్షులకు కొన్నిసంగతులు బోధించవలసివున్నవి. సాక్షులనుతీసుకొని నీవుయీ చెట్టుక్రిందకురా. మునసబుగారుఅడిగితే నీవు వీరన్ననాకు తమ్ముడు కాడని చెప్పవలెను.

దొర—మేమిద్దరము వక్కతల్లికేపుట్టినప్పుడు అన్నదమ్ములము కామని యేలాఅననండీ.

సీతా—నీకెందుకు? సాక్షులను నేనుచెప్పినలాగున పలుకనిస్తా. స్టేటుమెంటులో మేముయిద్దరమూ సోదరులముకామని యింకారు చేసినాము. మనంయిప్పుడు అందుకువ్యతిరేకంగా వాదంచెయ్య కూడదు. వెనుకటి మునసబుగారు ఫస్టుహీరింగురోజున, వాదీప్రతి వాదీ సోదరులగుదురా కారాఅని మొదటిసారంశము యేర్పర్చారు.

బొర—యిఖమీాసిత్తం. నేను సెప్పవలసింది సెప్పిహాను.

సీతా—నీకేమీాఫర్వాలేదు. నీవ్యాజ్యం నీపక్షంచేయించే పూచినాది. సాక్షులు మీావూళ్లోవాళ్ళయితే బాగుండును.

దొర—మావూళ్ళోవాళ్ళు లక్షవరాలిచ్చినా, మేమిద్దరమూ అన్నదమ్ములుకామని పలుకరు.

సీతా—చేబియ్యం వీరయ్యా! నీవు మొదటిసాక్షివి. యీాలాగా వీరిద్దరూ అన్నదమ్ములుకారని చెప్పుతున్నావుగదా? ఆసంగతి నీకు యేలాగు తెలుసునంటే యేమిచెప్పుతావు.

వీర—తక్కిన రెండురూపాయలూ చేతిలోపడవేస్తేనేకాని సాక్ష్యంపలుకను. తీరా సాక్ష్యంయిచ్చినతరువాత సొమ్ముయెగ పెట్టిన మహానుభావులను యెందరోన్ని చూచినాను.

సీతా—దొరయ్యా! ఆరెండురూపాయలూకూడా యిచ్చి వెయ్యి—వీరయ్యా! ఇక నేనడిగినమాటకు జవాబుచెప్పు.

వీర—నేను చిన్నప్పటినుంచీ వాళ్ళవూరికి మాబంధువులను చూచేనిమిత్తం వెళుతూ వస్తూవుండడంచేత యెరుగుదునంటాను.

సీతా—అలాకాదు. పదిసంవత్సముల క్రిందట వీరన్నతండ్రి పోయినప్పుడు నేను వాళ్ళవూళ్ళోనేవున్నాను. అప్పుడు వీరన్న వక్కడే కర్మచేసినాడు. దొరయ్య మయిలబొట్టుపెట్టుకోలేదు. అందు చేతయెరుగుదునని చెప్పు. ఇదిజ్ఞాపకం వుంచుకుంటావా?

వీర—తెల్లవారిలేస్తే యీభై సాక్ష్యాలిస్తూ వ్యాజ్యాలతో దేవుళ్ళాడేముండాకొడుకును యీ రెండుముక్కలూ జ్ఞాపకంవుంచుకోలేనా?

సీతా—ఓరీ! దూదివెంకయ్యా! నీవు రెండోసాక్షివి. నిన్న తాగడానికి కావలెనంటే నీసొమ్ము ముందర్తిగానే యిప్పించివేసినానుగదా? నేను బంధువుణ్ని అనిచెప్పు. వీరయ్యగారితో చెప్పిన దాన్ని విన్నావుకదా? నీకు యెరువుయిప్పించిన జరీపాగా బంగారపు మురుగులూ జాగ్రత—అదుగో వాఙ్మూలాలువ్రాసే గుమస్తా కాళ్ళ రామయ్యగారు వస్తూవున్నారు.

రామ—యీవేళ మీవ్యాజ్యం సాక్షులవిమర్శకు వస్తుంది. మునసబువారి సవారీ వీధిలోపెట్టినారు. రావడంతోనే ముందుగా మీవ్యాజ్యమే యెదట బెడతాను. యేమియిప్పిస్తారోనుమండీ! వాఙ్మూలాలు వ్రాయడంలో చాలాసహాయం చేస్తాను.

సీతా—దొరయ్యా! నీవ్యాజ్యం అంతా వారుచేసేసహాయంలోవున్నది. సాక్షులవాఙ్మూలములలో రెండు దిట్టమయిన ముక్కలువేస్తే అప్పీలుకువెళ్ళినా తీర్పుతిరిగిపోను.

దొర—యీయన మునుపటి మునసబుగారు కారేమండి? ఆయన యెక్కడకు యెల్లారు?

సీతా—ఆయన సెలవుపుచ్చుకొని శ్రీరంగయాత్రకు వెళ్ళినారు. ఈయన బందరునుంచి ఆక్టింగుగావచ్చినారు. బహునెమ్మదయినవారు. ఈయనపేరు శ్రీరామమూర్తిగారు.

[మునసబుగారువచ్చి బెంచియెక్కుచున్నారు.]

మున—రామయ్యగారూ! యీవేళ హీరింగువేసిన రెండు నెంబర్లు పయికితీసి ముందుగా యేకకాలమందు రెండుకేజీల

ప్లీడర్లనూ పిలిపించి విమర్శ పెట్టండి. సారాంశము లియ్యవలసిన కేజులో రికార్డు నాచేతికిచ్చి, దానిలో ప్లీడర్లనుకూడా యిలా రమ్మనండి.

రామ—చిత్తము. యేమోయిబంట్రోతు ? మునసబుగారి శెలవయిందని ప్లీడర్లనందరినీ యిలాపిలుచుకొనిరా.

[ప్లీడర్లు అయిదారుగురు వచ్చుచున్నారు.]

రామ—సూర్యనారాయణరావుగారూ ! మీసాక్షులు హాజరుగావున్నారా? ఒక్కమాటు మీరీలాగునరండి. (అని స్తంభము చాటునకు తీసికొనిపోయి) యిదీ భూసంబంధమైనవ్యాజ్యం. పార్టీతో చెప్పి యేలాయిప్పిస్తారోసునుండీ. వాఙ్మూలాలు వ్రాయడంలో కావలసినంత సహాయంచేస్తాను.

సూర్య—నే నాపార్టీతో యిదివరకేచెప్పినాను. ఇందులో మునసబుగారేమయినా రెండోపార్టీవద్దనుంచి పుచ్చుకొన్నారా? ఇంకాబేరం ఫరిష్కారం కాలేదని విన్నాను. నేనున్నువరదరాజుగారి ద్వారా బేరంపెట్టినాను.

మున—ఏమయ్యా ! రామయ్యగారూ ! సాక్షులువచ్చినారు ప్రమాణంచేయించండి.

రామ—చిత్తం. సీతాపతిరావుగారూ! మీసాక్షులుకూడా వచ్చి హాజరుగావున్నారుగదా?— నేనీకేజులో వాఙ్మూలాలు పుచ్చుకొంటాను. రెండవకేజులో తమరు స్వయంగా వ్రాస్తారుకాదాండి?

మున—అవును. సాక్షివాఙ్మూలములు మేము యీకేజులో స్వయంగాపుచ్చుకొంటాము. మీరు మీకేజుకానియ్యండి. సుబ్బారావుగారూ ! లింగరాజుగారూ ! మనము మనకేజు చూచుకొందాముచండి.

సూర్య—పుల్లయ్యా! నీవు వాదినిన్నీ ప్రతివాదినిన్నీ యెరుగుదువుగాదా?

సీతా—అట్టె! అట్టె! అట్టె! ఇది లీడింగుక్వశ్చను. రామయ్య గారూ! ఇది అడగనియ్య కూడదు.

రామ—ఈప్రశ్న కేమీ అభ్యంతరం లేదు. అడగనియ్యవచ్చు-

సీతా—కాదు కాదు. కోర్టువారితో మనవిచేసిమరీవ్రాయండి.

మున—ఏమిటయ్యా? యిల్లెగిరిపోయేటట్టుగా కేకలు వేస్తూ వున్నారు?

రామ—మీరు వేరేవాగ్మూలం వ్రాసుకుంటూ వినడంలేదు. సీతాపతిరావుగారు లీడింగుక్వశ్చను—

మున—లీడింగు లేదు గీడింగు లేదు. తీర్పుచెప్పేవారం మేము వున్నాము. అడిగినప్రశ్నఅల్లా వ్రాసుకోండి.

సూర్య—ఏమండోయి రామయ్యగారూ! మీరు రెండో వ్యాజ్యంలో సాక్షి చెప్పినమాట వ్రాస్తూవున్నారు? అది మాసాక్షి చెప్పినమాట కాదు—పుల్లయ్యా! దొరయ్యా వీరన్నా యిద్దరూ అన్నదమ్ములేకదా?

రామ—ఆప్రశ్న మీరడగకూడదు. వారిద్దరూ యేమవుతా రని అడగండి.

సీతా—దొరయ్యా! చూచినావా? గుమాస్తాగారు మనకు యేలా సహాయం చేస్తూవున్నారో.

పుల్ల—వీరన్నా దొరయ్యను యిద్దరూఅన్నదమ్ములవుతారండీ.

రామ—"వీరన్ననూ దొరయ్యనూ నేనుయెరుగుదును. వారిద్దరూ అన్నదమ్ములవుతారని విన్నాను" ఇంతేకదూ?

సూర్య—"విన్నాన" న్నమాట సాక్షి చెప్పలేదు. మీరా మాటతీసివెయ్యవలెను.

రామ—వినకపోతే అతనేమి పుడుతూవుండగా దగ్గిరనుండి చూచినాడా యేమిటి? అదంతావకటే. సూర్యనారాయణరావు

గారూ! మీరు ప్రతిస్వల్పహాంశంలోను యిటువంటి అభ్యంతరాలు చెప్పకండి. కోర్టువారువింటే కోపపడుతారు.

సూర్య—ఇప్పుడు తగాదాపడుతూవున్న పందుంభూమి యెవరి హక్కు.

పుల్ల—పందుంభూమినాండి? దొరయ్యది—

రామ—"తగాదాభూమి పందుమున్నూ దొరయ్యదికాదు. వీరన్న హక్కు" అంతేనా నీయభిప్రాయము?— సీతాపతిరావు గారూ! మీరు క్రాసుయెగ్జామినేషన్ చేస్తారేమో చెయ్యండి.

సీతా—నీవుయెప్పుడయినా దొంగతనము చేసినావా? మఱి యేమయినా—

సూర్య—ఇదివ్వూరికే సాక్షిని అవమానపర్చడానికి అడుగుతూ వున్నారు. పబ్లీకుని దర్శనంలేనిదీయిటువంటిప్రశ్నఅడగనియ్యకూడదు.

సీతా—పోనియ్యండి—పుల్లయ్యా! నిన్నీలాగు తప్పసాక్ష్యం చెప్పమనినీప్లీడరుగారు చెప్పినారుకదా?

సూర్య—పైకిబిళ్ళగోచీ పంగనామాలూ పెట్టుకొని పార్టీల సొమ్ము హరిస్తూ నీకుమల్లే నేను డబ్బుపుచ్చుకొని పార్టీలో తిరిగి పోతా ననుకొన్నావా?

సీతా—నీమర్యాదా నామర్యాద అందరికీ తెలుసును. నీలాగు నేనేమీ బోగందాన్ని వుంచుకోలేదు!

సూర్య—బోగంచాని పేరెత్తబోకు. ఇంకా యేమయినా నన్నంటే పడతాను గాని ఆడవాళ్ళసంగతితెస్తే బాగాజరగదు. నీకుమల్లే నేనేమి గోడలు దూకడంలేదు.

మున—ఏమయ్యా! మీరిద్దరూ అలాపోట్లాడుతూ వున్నారు. కోర్టువారికి కోపంవస్తే కంటెంప్టు ఆఫ్ కోర్టుకిందపెట్టి శిక్షించి పోతారు సుమండీ. మెల్లిగామాట్లాడండి.

రామ—సీతాపతిరావుగారూ! ఇఖ మీసాక్షీనిపిలవండి.

సీతా—కోర్టువారు చిత్తగించవలెను. మాసాక్షి బహు ఘరానామనిషి. కూర్చో వడముకు సెలవిప్పించవలెను.

సూర్య-వీడు యేపెంటమీదపడితే ఆపెంటమీద తిరుగుతూ, జూదాలపాకలకాడ తాగిపడివుంటాడండి. బట్టలు పడిదెకు తెచ్చుకోని మురుగులెక్కడివో యెరువు తెచ్చుకోని పెట్టుకొన్నాడు. వీణ్ని కూర్చో పెట్టకూడదు.

వెంక—మీరు కల్లుపాకకాడికి రాత్రిళ్ళు తాగడానికి వచ్చినప్పుడు, మమ్మల్ని మీరక్కడచూచి—

సూర్య—ఛీఛీ. నోరుముయ్యి. నేను కోర్టువాతో మనవి చేస్తూవుంటే, మధ్య నీవుమాట్లాడుతావు! కోర్టువారుచిత్తగించినారా? సాక్షియేలాగు మిగలమాటలు రానిస్తున్నాడో?

మున-సాక్షినికూర్చోపెట్టివాఙ్మూలముపుచ్చుకోండి. రామయ్యగారూ! ఇఖ యిలాగంటివేమీ కోర్టువారి నోటీసులోకి రానివ్వకండి.

సీతా—మీరు దొరయ్యను వీరన్నను యెరుగుదువా? పొరపడి అన్నాను. యెరుగుదురా?

వెంక — యెరుగుదును. వాళ్ళిద్దరూ అన్నదమ్ములుకారు. దొరయ్య తండ్రిపోయినప్పుడు వీరన్న మయిలబొట్టు పెట్టుకోలేదు—ప్లీడరుగారూ! మరచిపోయినాను— అతని తండ్రిపోయి యెన్నాళ్లయినదండీ?

సీతా—పదిసంవత్సరములక్రింద వీరన్నతండ్రి పోయినప్పుడు దొరయ్యమైలబొట్టు పెట్టుకోలేదు. కర్మ వీరన్న వక్కడుమాత్రమే చేసినాడు—రామయ్యగారూ! వ్రాయండి.

సూర్య—సాక్షి చెప్పేదిఒకటీ ప్లీడరుగారుచెప్పేది వకటీనా? రామయ్యగారూ! మీరు సాక్షిచెప్పినట్లు వ్రాయండి.

రామ—సాక్షి ఆయన చెప్పినట్టే చెప్పినాడు. నాకు యేమీ భేదం కనిపించ లేదు. కావలిస్తే మళ్ళీ చెప్పమందాము.

సీతా—నీవు—ఓస్! నీవనివస్తోవస్తుంది. మీరు తవ్వాల పేరన్నకు ముఖ్యస్నేహితులు కారా?

రామ—అది ఇర్రిలివెంటు ప్రశ్న. మఱివక ప్రశ్న వెయ్యండి. నేనీ ప్రశ్న వ్రాయను.

సీతా—కోర్టువారు యీసంగతి నోటు చెయ్యవలెను. నేనీ ప్రశ్న అడిగితే గుమాస్తాగారు వల్లపడదంటారు.

మున—స్థల వ్యాజ్యముకు బంధువులయితే నేమి కాకపోతే నేమి? మీ వ్యాజ్యముకు సంబంధించిన ప్రశ్న అడగండి.

సీతా—మా వ్యాజ్యానికంతా ఇదే ముఖ్యమయిన ప్రశ్న. అడగ నియ్యకపోతే కోర్టువారు రికార్డులో నోటు చెయ్యవలెను. కోర్టువారీలాగున ముఖ్యమయిన ప్రశ్న అడగనియ్యకపోతే ఇఖ నేనీసాక్షిని విమర్శ చేయించుకోను.

రామ—సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారూ! మీరు క్రాసు సవాళ్ళు వేస్తారా?

సూర్య—వెంకయ్యా! నీవు దొంగసాక్ష్యమిచ్చినందుకు సబు మేజస్ట్రీటుగారు నెల్లాళ్లు వరకం వేసినారా? లేదా?

వెంక—నాకొక్కడికే యేమి? మహామహావాళ్ళకు వేసినారు. కాలంవస్తే యెవరికి తప్పుతుంది? వెనుకటి మునసబుగారు మీరు జునుమానా వెయ్య లేదా?

సూర్య—అడుగో! అడుగో! ప్రతివాది తాలూకు మొదటిసాక్షి చేబియ్యం వీరయ్య యీసాక్షి చెప్పేది వింటూవున్నాడు. కోర్టువారు అవతలికి పంపించవలెను.

మున—ఇవాళ ఒక కేజూ మర్తైనదికాదు. మీ కేజు రేపు క్లోజుచేస్తాము. యీపాటిచాలించండి. [అని లేచుచున్నారు.]

---

౨ ప్రదేశము—కోర్టుహావుసు.

[మఱికొందరుప్లీడర్లు కూర్చుండియుండఁగా సీతాపతిరావుగారు పార్టీలు మొదలయినవారితో ప్రవేశించుచున్నారు]

సీతా— సోమయాజులుగారూ! మీరింత కాలమునుంచి ప్లీడరీ చేస్తూవున్నారుగదా? యింతలంచాలుపుచ్చుకునే మునసబును మీ రెక్కడయినా చూచినారా?

సోమ—యిది యేమిలంచము? ఆజిల్లాలో జగన్నాథ—పంతులు గారున్నారు. ఆయన ఫస్తు మునసఫీలో నాలుగులక్షలరూపాయలు సంపాదించి, పసుపులు కడుగుతాగడానికికూడా వెండిగోలెములు చేయించినారు. వారింట్లో మొన్నపెండ్లిలో పార్టీలవల్ల యాభై వేల రూపాయల కట్నాలువచ్చినవి.

సీతా—ఆజిల్లాలో యేలావున్నదోకాని యిక్కడప్రజలు బహు క్షోభపడుతూ వున్నారు. మొన్న కొత్తూరువారి న్యాయమయిన వ్యాజ్యంలో లంచంయివ్వడానికి సొమ్ములేకపోతే మాన్యంఅమ్మించి నాలుగువందలరూపాయలు పుచ్చుకొన్నాడు. నాలుగురోజులక్రిందట శాపన్న కేజులో సాక్షులను కమ్మిట్టుచేస్తానని కోర్టులోపెట్టి బెదిరించి రెండువందలరూపాయలు పుచ్చుకొనివదిలిపెట్టినాడు. ఈవ్యవహారం చూస్తే పచ్చిఘోరకలిగావున్నది.

సోమ—వాటికన్నిటికీ యేమిగాని మీవ్యాజ్యం ఖమాయిషు యేమయినది?

సీతా—వరదరాజుగారి ద్వారా వాది వీరన్నదగ్గిర నూట యాభై రూపాయలు పుచ్చుకొని అన్యాయంగా భూమి అతనిపక్షం చెయ్యడానికి సిద్ధమయినాడు. ఇప్పుడు కోర్టుకు రావడంతోనే తీర్పు చెబుతాడు. మేముకూడా నూరురూపాయలవరకూ యిస్తామని బేరం పెట్టినాము. అసలుభూమే రెండువందల రూపాయలకంటె యెక్కువ చెయ్యదు.

సోమ—మొన్న నేను ప్లీడరుగావున్న బత్తులవారి వ్యాజ్యంలో ఉభయపార్టీలవద్దనుంచీ సొమ్ము పుచ్చుకొని సగంభూమికిమాత్రమే తీర్పుయిచ్చి తక్కినసగము దావాకొట్టివేసినాడు. ఇంకానయం మీవ్యాజ్యంలో ఇద్దరిదగ్గిరా పుచ్చుకోలేదు.

సీతా—పాతికరూపాయిలిస్తే ఖర్చులు లేకుండాచేస్తామని మాకు రాయబారం పెట్టినారు. పంకుంభూమిపోగా యాభై రూపాయల ఖర్చులదగ్గిరనా? ఇవ్వవద్దని పార్టీతోనే నేచెప్పి మాన్పించినాను.

సోమ—అదుగో మునసబుగారి సవారీ వస్తూవున్నది. సిద్ధముగా వుండండి.

[మునసబుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

మున—ఏమయ్యా! సీతాపతిరావుగారూ! మీ మొదటి సాక్షిని విమర్శ చెయ్యడం జరూరా? అతనివల్ల యేసంగతి రుజువుపరుస్తారు?

సీతా—అతనిసాక్ష్యం ముఖ్యంగా కావలెనండి. అతనివల్ల వాదిన్నీ ప్రతివాదిన్నీ వక్కతండ్రి బిడ్డలు కారనిన్నీ పృథగ్భాండాశనముచేస్తూ వేరేవేరే వున్నారనిన్నీ రుజువవుతుంది.

మున—ఇంతేనా? మరియేమైనావున్నదా? మేమూసాక్ష్యం విన్నాము. మీరు ప్లీడరుగారైవుండి ప్రతివాదికియిచ్చే సలహా సోదానికి భాగంయివ్వకుండా హరించుకున్నా?

సీతా—చిత్తము. ఇది కేవలము అక్రమమయిన వ్యాజ్యం. కోర్టువారు బాగాపరిశీలించి న్యాయం దయచేయించవలెను.

మున—రెండువందల రూపాయలు జీతంపుచ్చుకుంటూ మేము కోర్టుమీద కూర్చోవడం న్యాయం దయచేయడానికేనా మరియెందుకైనానా? మీరనేమాటలుచూస్తే కోర్టువా రన్యాయంచేస్తారనేటట్టు భావంతేలుతూవున్నది. కంటెంప్టు ఆఫ్‌కోర్టుకింద శిక్షిస్తాముసుమండీ.

సీతా—నేనుఅలాఅనలేదండి. న్యాయందయచేయించ కున్నాను.

మున—అదుగో మళ్ళీ ఆమాటేఅంటారు? రామయ్యగారూ! ఈయనవద్ద కయిఫియ్యతు పుచ్చుకోండి.

సీతా—చిత్తము. కోర్టువారుఆగ్రహంమాని క్షమించవలెను.

మున—క్షమించడంలేదు గిమించడంలేదు— వ్రాయవయ్యా. డిస్ట్రిక్టుకోర్టువారికి ఈప్లీడరును బరతరపుచెయ్యడానికి అర్జీవ్రాయండి.

సీతా—చిత్తము. చిత్తము.—

సోమ—ఘూరుకోవయ్యా. కోర్టువారికి కోపంవస్తూవుంటే మళ్ళీ మాటాడుతారు.

మున—సోమయాజులుగారూ! మీరు నేనుచెప్పమన్నానని హెడ్డుగుమాస్తాతో చెప్పి జప్తు వారంటు వ్రాయించి తెచ్చుకోండి. కంప్లయింటు తయారైన మీదట నిన్నటితారీఖు పెట్టి ఫయిలు వేయింతాము. దాఖలు కాగితాలబుక్కులో స్థలంవదిలిపెట్టుకొని నాలుగోగుమాస్తాతో చెప్పండి.

సోమ—చిత్తము. ముందుగా వారంటుపుచ్చుకొని ఆస్తిజప్తుచేస్తే తరువాత కంప్లయింటు మెల్లగా ఆలోచించివ్రాయవచ్చును.

మున—అలాకాదయ్యా! ఇక్కడంతాఫితూరీకోరులువున్నారు. కంప్లయింటుకూడా నిన్నటితారీఖుపెట్టి రేపుకోర్టువేళకు సిద్ధము

చేయించండి.—సూర్యనారాయణ రావుగారూ! నిన్నటిమీ కేసులో హీరింగుచేయండి.

సూర్య—కోర్టువారికి విశదమయివున్న దానికంటె నేను హీరింగులో చెప్పేది యేమున్నదండి? ఐనా హీరింగుచెయ్యడం ఆచారంగనుక రెండుముక్కలు చెపుతాను. (హీరింగు)

"మా వాదం ఘరానాసాక్షులవల్ల ఋజువయినది. వాదివీరన్న బహుపెద్దమనిషి. కోటివరహాలిచ్చినా యెప్పుడూఅబద్ధం ఆడేవాడుకాడు. యీ వెధవ పందుంభూమికోసం అబద్ధపువ్యాజ్యం వేస్తాడాండి? అతని మొఖం వకసారిచిత్తగిస్తే కోర్టువారే వ్యాజ్యం అతనిపక్షంచేస్తారు. ప్రతివాది వాదిహక్కు హరించవలెనని చూస్తూ వున్నాడు. అతని ముఖంచూస్తేనే అతనివాదం అక్రమమయినట్టు కోర్టువారికి విశదమవుతుంది. అతనిసాక్షులందరూ పోర్జరీకోరులు; డబ్బుపుచ్చుకొని కూటసాక్ష్యం చెప్పినారుగాని వారి మాటలలో వాస్తవం యెంతమాత్రమూ లేదు. ప్రతివాదియిచ్చిన స్టేటుమెంటు కున్నూ సాక్షులు చెప్పిన సాక్ష్యముకున్నూ చాలాభేదంగావున్నది. ఈప్లీడరుగారుకూడా యిటువంటి అక్రమపుదావాలలో దిగేవారే. కాబట్టి పయిని చెప్పిన హేతువులన్నీ చిత్తగించి కోర్టువారు వాది పక్షంగా తీర్పు చెప్పవలెనని ప్రార్థిస్తున్నాను."

మున—ఏమయ్యా! వాదిప్లీడరుగారు చెప్పినదానికి వప్పుకుంటారా? లేక యేమైనా మీరుకూడా హీరింగుచేస్తారా? ప్రతివాది తరపున మీరుచేసేవాదం యేమున్నది? వూరుకోరాదా?

సీతా—నాహీరింగుచిత్తగిస్తే యావత్తునిజంకోర్టువారికివిశద—

మున—కోర్టువారికి యిదివరకే విశదమయివున్నది.

సీతా—(తనలో) వాదిదగ్గిర మూటయూ ఖైరూపాయలూ పుచ్చుకొన్నప్పుడే విశదమయినది. (పయికి) అయినా నాహీరింగు

చిత్తగించవలెను. నాహీరింగు సాంతముగా విన్నమీదట కోర్టువారి కేమితోచునో!

మున—తోచవలసిన దేమిటో యిదివరకే తోచినది. వృధా కాలయాపనం. అయినా కానియ్యండి.

సీతా—కోర్టువారు వుత్తరం వ్రాయడం మాని వేసి శ్రద్ధగా వినవలెను. (హీరింగు) "వాదిన్నీ ప్రతివాదిన్నీ వక్కతండ్రిబిడ్డలు కారు. పింతండ్రి పెత్తండ్రిబిడ్డలు. వారితండ్రులే పంచుకొని విభాగాలైనారు. అంతేకాకుండా యీభూమి దొరయ్య స్వార్జితము; ఆ భూమికొన్న యిరవై సంవత్సరములనుంచీ ప్రతివాది భుక్తంలోనే వుంటూవున్నది. ఆసంగతి సాక్ష్యంవల్ల పూర్తిగా ఋజువైనది. వాదికి దానిలో హక్కు కలిగివుంటే చాలాకాలంకిందటనే వ్యాజ్యం తీసుకొని రావలసివున్నది. కాలనిబంధన చట్టప్రకారం పన్నెండేళ్ళలోగా వ్యాజ్యం తెచ్చుకోలేదు గనుక దీనికి కాలదోషం పట్టింది. అంతేకాకుండా వాది కంప్లయింటులో యీభూమి పెద్దలు సంపాదించిన దంటాడు. సాక్షి చెప్పటంలో ప్రతివాది కొన్నాడని—

మున—ఏమిహీరింగు? ఎంతసేపు చెప్పినా వక్కముక్క అయినా వ్యాజ్యానికి సంబంధించినది చెప్పడంలేదు. ఈపాటి చాలించండి.

సీతా—ఇంకా ముఖ్యమయిన రెండుమూడంశములున్నవి—

మున—కోర్టువారికి విశేషతొందరయినస్తే జరుమానా వేస్తారు. (పెట్టెలో చెయ్యిపెట్టి వెదకుచు) రామయ్యగారూ! వుదయమున యీవ్యాజ్యంలో వ్రాసినతీర్పుమీరు చూస్తూవుండగానే కాదా యీ పెట్టెలో పెట్టినాను. కనబడలేదేమండీ?

రామ—వరదరాజుగారిదస్తూరంతోవున్న చిత్తునుచూచి సాపు వ్రాయడంలో మీరొకవేళ పెట్టెలో వేయడం మరిచిపోయినారేమో ?

మున—లేదు లేదు. చిత్తు కాగితము చింపి వేసి తరువాత సాపు తీర్పు జాగ్రతగా యీపెట్టెలో పెట్టినాను. ఇదుగో దొరికినది. మరి వక కాగితపు మడతలో దూరినది — సీతాపతిరావుగారూ! ఖర్చుల విషయమై మీరేమీ యింకా ఆలోచించుకోలేదుగదా?

సీతా—చిత్తము. పార్టీతో చెప్పినాను. అతను వప్పుకుండా వున్నాడు.

మున—అతివిశేషము. కొరకే చెప్పినాము. అపైని మీ యిష్టము. తీర్పు యిస్తాము వినండి. (అని చదువుచున్నాడు.)

"వాదిదాఖలు చేసిన కంప్లయింటున్నూ ప్రతివాది తాలూకు స్టేటుమెంటున్ను ఉభయవాదులూ దాఖలు చేసిన దస్తావేజులున్నూ సాక్షి వాఙ్మూలములున్నూ హీరింగు కాలమందు ఉభయప్లీడర్లూ చెప్పిన సంగతులున్నూ చిత్తగించడమయినది. ప్రతివాది తరపున వచ్చిన సాక్ష్యం కోర్టువారెంతమాత్రమూ విశ్వసింపజాలరు. సాక్ష్య మిచ్చేటప్పుడు ఆసాక్షులవైఖరి చూడగా వాళ్ళు కూటసాక్షులు యిన్లు స్పష్టమయినది. అంతే కాకుండా కేవలం సాక్ష్యము నేనమ్మి తీర్పు చెప్పేపక్షమున పార్టీలకు అన్యాయం జరుగుతుంది. ఇక్విటీకూడా ఆలోచించవలెను. వాది కంప్లయింటులో వ్రాసుకొన్న దానికంటే సాక్షి విరుద్ధంగా చెప్పినా, సాక్షి మోస్తరుచూస్తే అబద్ధం చెప్పేవాడుగా తోచలేదు. నేర్చుకొనివచ్చిన సాక్ష్యం అయితే తేడాలు లేకుండా వుంటవిగాని నిజమయిన దానిలో వుండడం తటస్థించదు. వాదిమాత్రం యేళ్ళు చెల్లినవాడు. ఇంతవయస్సు చెల్లినతరువాత అన్నగారి విషయంలో అన్యాయానికి వడిగడుతాడని వూహించడానికి అవకాశం లేదు. కాబట్టి పయి బలమయిన హేతువులచుబట్టి వాది దావా ప్రకారం పంపకం భూమిన్ని ప్రతివాది స్వాధీనం తప్పించి వాది అధీనం

అధీనం చెయ్యడమునకు తీర్పుచెయ్యడమైనది. ఖర్చులు''—ఇకమీరు వెళ్ళిపోవచ్చును.

సూర్య—ఖర్చులుమాట తీర్పులో వ్రాయించినారుకారు.

మున—ఈరోజున యింటికాడ ఆలోచించి మీకిప్పించడం న్యాయమనితోస్తే మీపక్షంగాను, న్యాయంకాదనితోస్తే ప్రతివాది పక్షంగాను, రేపు కోర్టులో వ్రాసుకొనివచ్చి చెపుతాము—సీతాపతి రావుగారూ! నేనిందాకా చెప్పినసంగతి ఆలోచించుకోండి.

సీతా—చిత్తము. రేపువుదయాన్న యేసంగతీ బసలో మనవి చేస్తాను.

[అందరు వెళ్ళుచున్నారు.]

తృతీయాంకము.

౧. ప్రదేశము—డిస్ట్రిక్టుకోర్టు ప్లీడరుగారి యిల్లు.
[తనపార్టీ చోరయ్యను వెంటఁబెట్టుకొని సీతాపతిరావుగారు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సీతా—భాస్కరరావుగారూ! చలపతిరావుగారు వున్నారా? ఆయనకు వకఅప్పీలు కేజులో వకాల్తునామా యిప్పించడానికి పార్టీని తీసుకుని వచ్చినాను.

భాస్క—ఇప్పుడేవస్తారుకూర్చోండి. వక కేజులో నకళ్ళుదర ఖాస్తుచేస్తే, రికార్డుకీపరుగారు మొదటిపార్టీతరఫున పదిరూపాయలు పుచ్చుకొని రికార్డులో దస్తావేజు లేదంటూవున్నారు. అది జరూరుగా కావలసివచ్చినది. మరి పదిరూపాయలుపారవేసిఅయినా ఆదస్తావేజ తీసుకురావలెనని చలపతిరావుగారు వారియింటికి వెళ్ళినారు.

సీతా—మీకోర్టు రికార్డుకీపరుగారిసంగతి బొత్తిగా అన్యాయంగా వున్నది. యేమయినా చేతిలోఁ బడితేనేగాని కాగితం వూడిపడదు.

భాస్క—ఆయన తమలపాకులకట్ట కాడినుంచి లంచముపుచ్చుకుంటాడు. యెంతబీదవాన్నైనా పీడించి తుదకు రెండుడబ్బులైనా పుచ్చుకొని మరీకాగితం బైటపెడుతాడుగాని వూరికే పెట్టడు. ఇంతయెందుకు? కోర్టులో తనతో సరిగా వుద్యోగంచేసేవారివద్దనూ బంధువులవద్దనూకూడాపనివచ్చినప్పుడు సొమ్ముపుచ్చుకోనిదీపని చెయ్యడు. జమీన్ దారీవ్యాజ్యాలలో వందారెండువందలూపుచ్చుకొనిదస్తావేజులు చింపివేస్తాడు. మొన్న నేనువక కేజులో యాభయిరూపాయలిచ్చి ముఖ్యమయినదస్తావేజు చింపివేయించినాను. అందుచేత మాపార్టీకి పదివేలరూపాయలు లాభంవచ్చినది. యెంతలేదన్నా రోజుకు పదిరూపాయలు కళ్ళచూడనిదీ ఆయనలేవడు. లంచంపుచ్చుకోని కటికముండావాఁడు వుండడంకన్న సొమ్ముపుచ్చుకొన్నా యీలాగు పనిచేసేవాఁడు వుండడంలాభమేకాని వొక్కొక్కప్పుడు నష్టంకూడాకలుగుతుంది.

సీతా—మీరొక్కపర్యాయం శ్రమపుచ్చుకొని వెళ్ళి నేనువచ్చినానని చెప్పి చలపతి రావుగారిని పిలుచుకునివస్తారా? మేమువచ్చి చాలాసేపయినది.

భాస్క—మీరిక్కడకూర్చోండి. నేనువెళ్ళి యిప్పుడే తీసుకునివస్తాను.

(అని వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

సీతా—దొరయ్యా! యీయన ప్లీడరుగారిగుమాస్తా. అతివాగుతాడు. వకమాట అడిగితే పదిమాటలు జవాబుచెపుతాడు.

దొర—యీప్లీడరుగారికి యింగిలీసువచ్చునాండి?

సీతా—ఇంగ్లీషురాకపోతేయేమి? పనిమహాబాగా చేస్తారు. జమీందారీకేజులు చాలామట్టుకు యీయనకేవ స్తవి. నీకెందుకు? నీవ్యాజ్యంలో పనిఅంతా నేనుచేస్తానుకావా?

దొర—మునసబు ఖర్చులైనా మనపక్షం చేసినాడుకాడ య్యా! అడిగినసొమ్ము—

సీతా—తాళు యెవరో వస్తూవున్నారు.

[చలపతిరావుగారు గుమాస్తాతోఁగలిసి ప్రవేశించుచున్నారు.]

భాస్క—నేను వెళుతూవుండగా పంతులవారు దోవలోనే యెదురుపడ్డారు. మీరువచ్చి కసపెట్టుకొని వున్నారని చెప్పి శీఘ్రంగా తీసుకునివచ్చినాను.

చల—(కూర్చుండి) సీతాపతిరావుగారూ! తమరు విజయంచేసి యెంతసేపయినది? కొంచెం మాట్లాడవలసిన పనివుండగా రికార్డు కీపరుగారియింటికి వెళ్ళి కార్యం బందోబస్తుచేసి వచ్చినాను

సీతా—ఇతనితమ్ముడు యితనిమీద యీ మునసబుకోర్టులో వ్యాజ్యం వేసినాఁడు. మునసబు లంచంపుచ్చుకొని అక్రమంగా వాది పక్షం తీర్పుచేసినాఁడు. యీ తేదీతో అప్పీలువాయిదా వెళ్ళిపో తుంది. మీరింకులో వకాల్తునామా పుచ్చుకొని అప్పీలు దాఖలు చెయ్యవలెను. ఫీజుసంగతి నేను మామూలుప్రకారంగా పరిష్కా రముచేస్తాను.

చల—భాస్కరం! వకాల్తునామా వ్రాయుమయ్యా.

సీతా—అక్కరలేదు. నేనువ్రాయించి తెచ్చినాను. దీనిమీద అంగీకరించినట్టువ్రాసి అప్పీలుకుసాయిదా తయారుచేయండి.

చల—భాస్కరం! ముందుగా మామూలుమతలబు వ్రాయ వయ్యా. తరువాత అప్పీలుహేతువులు చెప్తాను.

సీతా—రికార్డువక్కసాగిచి తగిస్తారా? ఇదిస్థలసంబంధమైనవ్యా జ్యం. పందుంభూమిరావలెనని యితనిమీద తమ్ముడు వ్యాజ్యం వేసినాడు.

చల—రికార్డు వేరేచూడనక్కరలేదు. ఇదివరకు లక్షవ్యాజ్యాలలో పనిచేసినాను. రికార్డుచూడకుండా అప్పీలు హేతువులు వ్రాయలేనా?

సీతా—పోనీ జడ్జిమెంటైనా వక్కసారి చదువుతానువినండి.

చల—అదీఅక్కరలేదు. సంగతులు మీరుచెప్పినారుచాలదా? వెనుక హీరింగు చేసేటప్పుడు చూస్తాను. జడ్జిమెంటైనాచూడకుండా మొన్నవక కేజులో హీరింగుచేసినాను. వ్యాజ్యం నిముషములో నా పక్షమయినది.

సీతా—అందులో మీరురెస్పాండెంటుతరఫున వకాల్తునామా పుచ్చుకొన్నారా?

చల—అవును.—భాస్కరం! అప్పీలుహేతువులు చెపుతాను వ్రాయి. ౧. కిందికోర్టుతీర్పు కేవలం వూహాలమీద మొకద్దమా ఐవున్నది. ౨. కిందికోర్టులాకున్ను యుక్తిటీకిన్నీ విరుద్ధముగావున్నది. 3. వాదితరఫున సాక్ష్యం యెంతమాత్రమూ రుజువుకాలేదు. ౪. నాతరఫున ఘరానాసాక్షులవల్ల పూర్తిగా రుజువైనది. ౫. యీ వ్యాజ్యంలో మునసపుగారు కేవలం పొరబడ్డారు. కాబట్టి యీపయి హేతువులను చిత్తగించి కిందికోర్టుతీర్పు తిప్పివేసి వ్యాజ్యంఖర్చులతో అప్పీలెంటుపక్షం చేయించవలెనని ప్రార్థిస్తూవున్నాను.

సీతా—అప్పీలు మునాయిదా ఐనదిగనాక ఇకమేము సెలవు పుచ్చుకొందుమా?

చల—ఇకమీరు వెళ్ళవచ్చును. హీరింగులో మీమనసు వచ్చినపని చేస్తాను.

దొర—(రహస్యముగా) సీతాపతిరావుగారూ! యీ వీడరు గారు మహాఘట్టివారులాగు వున్నారు. వక్కకాగితమయినాచూడకుండా సిటికలో అప్పీలుతయారు సేసినారు.

సీతా—ఈయన బహుఘట్టివారు. ఇంగ్లీషుప్లీడర్లనడమే కాని వారుయింటికివెళితే తిన్నగా మాటాడనేమాటాడరు. పనిఐనా వారి కంటే వీరేబాగా పనిచేస్తారు. యెటువచ్చీ వారు ఇంగ్లీషుననాలుగు ముక్కలు వాగుతారు. అయినాగానీ జడ్జీ వారిమాటలు వినడం వున్నదా? హీరింగుచేసినంతసేపూ చాకుతో గోళ్ళుతీసుకుంటూ కూర్చుండి చివరకు కిందికోర్టుతీర్పు ఖాయం చేసినామంటాడు.

చల—సీతాపతిరావుగారూ! మీతో వకసంగతి చెప్పడంమరిచి పోయాను. శిరస్తాదారుగారికి యిందులోయేమయినా పదిరూపా యలసొమ్ము యిస్తేనేకాని మనకార్యంకాదు.

సీతా—అలాగేజాగ్రత పెట్టిస్తాను. మధ్యాహ్నం కోర్టువద్ద మాటాడుతాను. సెలవుపుచ్చుకోందుమా?

(అని వెళ్ళుచున్నారు.)

---

౨. ప్రదేశము—డిస్ట్రిక్టుకోర్టు.

——: ౦ :——

[వీరన్నయు అతనిప్లీడరు కామరాజుగారును ప్రవేశించుచున్నారు]

కామ—వీరన్నా! నీవ్యాజ్యం జడ్జీగారు రావడంతోనే నీ పక్షంచేస్తాను. సందేహములేదు. శిరస్తాదారుగారికి యిస్తామనివప్ప కున్నరూపాయలలో యిదివరకు యిచ్చిన యాభైరూపాయలూ పట్టుకునివచ్చినావా? దొరగారివద్దరికార్డుచదివేగుమాస్తాకువప్పుకున్న పదిరూపాయలూ నీవుయిచ్చిన సొమ్ములోనుండి యిచ్చివేసినాను.

వీర—నేనంతసొమ్మిచ్చుకోలేనండి పాతికరూపాయలు డాఖలు చేసుకుంటాను.

కామ—పెద్దమనుష్యులకు మాటయిచ్చినతరువాత మరివక లాగు చెయ్యడం క్రమంకాదు. వెధవసొమ్ము నీవు పాతికరూపాయల కోసం వెనుకతీస్తే, నిష్కారణంగా నీవ్యాజ్యం పాడవుతుంది. ముందుకూడా మనకు ఆయనవల్ల కావలసినకార్యం చాలావున్నది.

వీర-తమసిత్తం. ఇదుగోరూపాయలు.(అవియిచ్చుచున్నాడు)

కామ—మీఅన్న యిల్లేమో కాలిపోయిందనివిని మీవూరు వెళ్ళిపోయినాడని అతని ప్లీడరు చలపతిరావుగారు చెప్పినారు నిజమేనా?

వీర—మావూరినుంచి మనిషివచ్చినాడు. ఇల్లు కాలిపోయిన మాట నిజమే.

కామ—అదుగో దొరగారు వస్తూవున్నారు. ముందుగా మన వ్యాజ్యమే వస్తుంది. గుమ్మములో నిలుచుండి సలాంచెయ్యి.

[జడ్జీగారు ప్రవేశించి, బెంచిమీద కూర్చున్నారు.]

డఫేదారు—మాటాడకండి. దొరగారు జుల్మానాయేస్తారు. యెవరోయిబంట్రోతు పంఖాలాగు.

[కోర్టుగుమాస్తా ఆనందరావు కొన్ని రికార్డులుపట్టుకొని] ప్రవేశించుచున్నాడు.]

ఆనంద—బంట్రోత్, చలపతిరావుగారినీ, కామరాజుగారినీ పిలువు. రా—డిస్ట్రిక్టు మునసబుకోర్టుఫయులు అసలు నెం ౫౬౭రు, యీ కోర్టుఫయిలు అప్పీలు నెం ౩౭౫రు ప్రతివాది అప్పీల్లెంటు తప్పల దొరయ్యతరపు ప్లీడరు చలపతిరావుగారు, వాది రెస్పాం డెంటు తరపు ప్లీడరు. కామరాజుగారు—హాజరువున్నారా?

కామ—చిత్తము. హాజరువున్నాము.

చల—(దగ్గరనున్న మరియొక ప్లీడరునుజూచి) నాయుడు గారూ! కామరాజుగారు దొరగారితో యింగ్లీషున చెపుతూవున్నది యీ కేజునుగురించేనా?

నాయు—అవును. మీ కేజులోనే హీరింగు చేస్తూవున్నారు.

చల—కోర్టువారితో నాది వొక్క మనవివున్నదండి. యీ కేజులో కామరాజుగారు చెప్పుతూవున్నది కేవలం అబద్ధమండి. కోర్టువారిని పొరబెడుతూ—

ఆనంద—ఊరుకోవయ్యా. యెదటిప్లీడరు హీరింగు చేస్తూవుంటే మధ్య మాట్లాడుతావు! దొరగారికి తెలుగు తెలియదు వూరుకోండి.

చల—యీ వ్యాజ్యం వట్టి దొంగవ్యాజ్యమండి. కేవలం విరోధంచేత వచ్చినది. కిందికోర్టులో మునసబుగారు బహు అన్యాయం చేసినారు. యేలినవారు న్యాయం—

ఆనంద—ఈపాటి హీరింగుచాలించి వూరుకోండి. దొరగారు తీర్పు వినిపించబోతూన్నారు.

చల—దొరగారేమిటో ఇంగ్లీషున సెలవిస్తూవున్నారు.

ఆనంద—కిందకోర్టువారితీర్పునుతిప్పి వేయడానికియేమీసబబులు కనుపడడం లేదు గనుక కిందికోర్టుతీర్పు ఖాయంచేసి ఉభయకోర్టుల లోనూ ఉభయవాదులకూ అయినఖర్చులు అప్పిల్లెంటు యిచ్చుకో గలందులకు తీర్పు చేసినామని సెలవిస్తూవున్నారు.

కామ—(వెలపలకువచ్చి చెట్టుకింద నెవరితోనో మాటాడు చున్న వీరన్ననుజూచి) వీరన్నా! దొరగారు వ్యాజ్యం మనపక్షం చేసినారు. నిర్ణయించుకొన్నఫీజు యిదివరకే యిచ్చివేసినావుగదా? యిక నాబహుమతి రావలెను. ఆమనిషి యెవరు? యేమి? వ్యాజ్యం గెలిచినదన్న సంతోషం లేకుండా అలాగు విచారంగా కనపడుతూ వున్నావు?

వీర—నిన్నరాత్రి మాయింట్లో దొంగలుపడి, వేరే మొగ దిక్కు లేకపోవడంచేత సర్వస్వాపహారం దోచుకొనిపోయినారని

వర్తమానం తెచ్చినాడు. నాకేమీ తోచకుండావున్నది. ఇప్పుడీ మనిషితో వెళ్ళివచ్చి దర్శనంచేసుకొంటాను.

(అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

---

3. ప్రదేశము—కేసవరగ్రామము.

[మునసబుకోర్టు బేటామీనుదానయ్య వాదివీరన్నను వెంటబెట్టుకొని]
(ప్రవేశించుచున్నాడు.)

దాన—పాతికరూపాయలకు చిల్లిగవ్వ తక్కువయితే నేను పుచ్చుకోను. వెధవది స్థిరాస్తిజప్తులలో పుచ్చుకొంటాను యాభయి రూపాయలు.

వీర—దయచేసి యీపదిరూపాయలూపుచ్చుకొని కార్యం సరపరాకీ సెయ్యండి. బాబూ! బాబూ! యింకోతూరి మిమ్మల్ని సమాధానం చేసుకుంటాను.

దాన—ఈమాటలేమీ నాదగ్గిర పనికిరావు. నీవుయిస్తానన్న పదిరూపాయలూ హేడ్డుగుమాస్తాకేపోతవి. నేను చెప్పినప్రకారం ఇచ్చుకోనిపక్షమున, రెండుకుబ్బురోళ్ళున్ను రెండుబక్కగొడ్లనూ జప్తుచేసుకొని వెళుతాను. కుబ్బురోళ్లు అమ్మితే కోర్టుకు పట్టించుకు వెళ్ళడానికి ఐనకూలిలో నాలుగోవంతైనా రాదు. మేతఖర్చూ కూలివాడిజీతమూగాక ఈ బక్కగొడ్ల కాపలాక్రిందరోజుకొక్కంటికి అరణాల చొప్పున యాభయిరూపాయలైతే, అప్పుడు చచ్చినట్టు యిచ్చుకుంటావు.

వీర—బాబూ! బాబూ! మీరన్నట్టు డాకలుచేసుకుంటాను అలాసెలవియ్యకండి.

(అని పామ్మచ్చుచున్నాడు.)

దాన—నేను భోజనంచేసి పదిగంట లయినతరువాత జప్తుకు వస్తాను. బ్రాహ్మణయింట్లో రెండుకూరలతో వంటబాగా చెయ్యమని చెప్పి వచ్చినావా? మంచివి చిక్కనివి రెండు శేర్లు ఆవుపాలున్ను అర్ధసేరు కమ్మని నెయ్యిన్నీకూడా వేగిరం నీవు యింటికివెళ్ళి పంపించు. నాకు పెందరాడే భోజనంచెయ్యడం అలవాటు; ఈలోగా కాళ్ళు గుద్దడానికి వకమంగలవాణ్ణి ముందుగా పంపించు.

వీర—ఇప్పుడు ముందుగా జప్తుకువెళ్ళకపోతే ఆస్తి చెపాయిస్తారు. నేనన్నీ జాగ్రత్త పెట్టిస్తాను. మనం వకతూరి యిప్పుడే వెళ్ళి కొన్ని వస్తువులు జప్తుచేసుకొని వత్తాం.

దాన—కోర్టురూల్సుకు వ్యతిరేకం చెయ్యకూడదు. పదిఘంట లయితేనేకాని జప్తుచెయ్యడానికి వల్లపడదు. నీవు బసకువెళ్ళి నేను చెప్పినట్టు జాగ్రత్తపెట్టించు.

వీర—సిత్తం (అని వెళ్ళిపోయినాడు.)

---

౮. ప్రదేశము—ఆగ్రామములోనే ప్రతివాది దొరయ్యయిల్లు.

[ఉదయము ఎనిమిదిగంటలవేళ అయినా దానయ్య ప్రవేశించుచున్నాడు.

వీర—యెవరండి మీరు మాయింటికివచ్చినారు?

దాన—(కోర్టు మొహరుతోవున్న కాగితము నొకదానిని పయికితీసి) యిదుగో వీరన్నకూ నీకూ జరిగిన వ్యాజ్యంలో వాదికయిన ఖర్చులనిమిత్తం నీఆస్తిజప్తుచెయ్యమని వారంటయినది.

దొర—అయితే ఇప్పుడేంసేస్తారండి?

దాన—ఆడవాళ్ళ మెళ్ళల్లోవున్న పుస్తెలకాడనుంచీ జప్తుచేసి కోర్టుకు పట్టించుకొని వెళుతాను.

దొర—ఖరుసులమొత్తం సెపితే రొక్కం యిచ్చుకుంటాను. బాబూ! బాబూ! నాయింటిగుట్టు బైటపడెయ్యవద్దు.

దాన—ఆసొమ్ము పుచ్చుకోవడానికి కోర్టువారి హుకుంలేదు. నీ వ్యవసాయానికికూడా భంగ వచ్చేటట్టు కాళ్ళూ మోకులూ పశువులుకూడా జప్తుచేసి తీసుకుపోతాను.

దొర—బాబూ! బాబూ! మీకేమయినా యిచ్చుకుంటాను. వాటినిమాత్రం వదిలి వెయ్యండి.

దాన—అలాగయితే తక్షణం పాతికె రూపాయలు తెచ్చుకో.

దొర—పాతికె రూపాయలు తెచ్చుకోలేను. పదిరూపా—

దాన—నాతో వేరే మాటాడవద్దు. నీయింట్లో కనపడ్డ ఆస్తి అంతా యిప్పుడు జప్తుచేస్తాను.

దొర—సిత్తం. సిత్తం. తమసెలవుప్రకారం దాఖలుచేసుకుంటాను. జప్తుసెయ్యకండి. (అని లోపలికివెళ్ళి సొమ్ముతెచ్చి యిచ్చుచున్నాఁడు.)

దాన—నీయింట్లోవున్న నగలూగిగలూ యిప్పుడే వేరేదాచుకో

[ఒగర్చుచు వీరన్న ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వీర—బాబూ! మంగలాణ్ణి తీసుకొని బసలోకి యెళ్ళేటప్పటికి మీరు యిక్కడికి వెళ్ళినారని తెల్చి, గుండెలుకవుక పరుగెత్తుకొని వచ్చాను.

దాన—మంచిపని చేసినావు. ఇలారా. (అని చాటుకు పిలిచి రహస్యముగా) నీవువెళ్ళినతరువాత దొరయ్యేమో ఆస్తి చపాయించడానికి ప్రయత్నంచేస్తూన్నాడని తెలిసి, నీవులేకపోయినా వెంటనేవచ్చి పూరిపుడకయినా అవతలికి తర్లకుండా జాగ్రత పెడుతూవున్నాను. అనుకొన్న ప్రకారం యిచ్చినతరువాత నేను స్వామిద్రోహం చేస్తాననుకొన్నావా?

దొర—గొప్పవారు మీరాలాగున యెందుకు సేస్తారు?

దాన—మాట అనుకొన్నతరువాత యెదటి పార్టీకుంచి లక్ష వచ్చినాయెప్పుడూ తిరిగిపోను. ఛీ! వెధవధనం గుణిసేటిముండగడి

స్తుంది. మాటప్రధానం. నీకార్యం అయినతరువాత నాకష్టంచూచి మరిఫదిరూపాయలు నిన్నే అడిగితే యిస్తావు. నీవు వెళ్ళి మధ్యవర్తిగా వుండడమునకు కరణాన్ని పిలుచుకొనిరా.

వీర—సిత్తం. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

దాన—దొరయ్యా! వేతేపని చెప్పి వీరన్నను పంపివేసినాను. అతను వచ్చే లోగా మంచివస్తువులన్నిటిని అవతలికి జేరవెయ్యి.

దొర—నగలపెట్టెను తీసికొనివెళ్ళి సత్తెప్పగారియింట్లో పెట్టివస్తానండి. (అని పెట్టెను తీసుకొని వెళ్ళిపోవుచున్నాడు.)

[ఇంతలో మరల వీరన్నప్రవేశించుచున్నాడు.]

దాన—ఏమోయి వీరన్నా! వక్కడికే వచ్చినావు?

వీర—కరణం వకపట్టాన వచ్చేవాడు కాడండి. చివరకు రెండు రూపాయలువప్పుకొని బతిమాలి బయలుదేరతీసుకొచ్చినాను. దోవలో యెవరితోనో మాట్లాడుతూవస్తాడు పదమంటే నేను ముందుగావచ్చినాను.

దాన—మునసబుగారికి పట్టించుకొని వెళ్ళవలెను. మధ్యాహ్నానికి మంచి కర్పూరమువంటి ఆవునెయ్యిరెండుసేర్లు జాగ్రత్తచేయించగలవా?

వీర—మాయింట్లో లేదు. వూళ్లో కనుక్కుంటానండి.

[కరణము వెంకటరత్నము ప్రవేశించుచున్నాడు.]

దాన—కరణముగారూ! రండి. మీకోసమే చాలాసేపటి నుంచి కనిపెట్టుకొనివున్నాము. మీరు మధ్యవర్తులుగావుండి జాబితా తయారుచేయించవలెను.

వెంక—వట్టి వెట్టిపని. నాకు దొరికేదీ పెట్టేదీ లేదు. మునసబు కొక్కమాటు కోర్టుఆమీనువచ్చి 'జప్తు జప్తు' రమ్మంటోవస్తాడు. నాకు యిప్పుడు తీరుబడి లేదు.

దాన—మీరు అలాగ నడ్డానికి కోర్టువారిపనా? లేక నాస్వంత పనా? మీరు తిరగబాటు చేసినారని రిపోర్టువ్రాస్తే, మాటవస్తుంది సుమండీ.

వెంక—నాకిప్పుడు రివిన్యూవ్యవహారంవున్నది వుండడానికి వల్ల కాదు. మీమనసువచ్చినట్లు రిపోర్టువ్రాసుకోండి. మీరువచ్చి సర్కారురివిన్యూపని ఆటంక పెట్టినారని బకీరు వ్రాస్తాను.

దాన—వీరన్నా సామానుయేమీ అవతలకు వెళ్ళకుండా నీవు జాగ్రతగా చూస్తూవుండు. నేనూకరణంగారూ వాకిట్లోకివెళ్ళి మాట్లాడి వస్తాము—కరణంగారూ! వక్కసారి వీధిలోకి దయచెయ్యండి. (అని వెళ్ళుచున్నారు.)

వెంక—ఇందులో మా కేయినా యిప్పించడంవున్నదా? అంతా మీరే పుచ్చుకోవడమా?

దాన—వీరయ్య ఆస్తి జప్తు అక్కరలేకుండా నగదుసొమ్ము చెల్లిస్తానన్నాడు. నేను వల్లపడదని బెట్టుచేసినాను. మీసిఫారసు మీద రొక్కం పుచ్చుకోవడానికి నేనంగీకరించినట్టు నటిస్తాను. మీ రందులో నాలుగురూపాయలు రాబట్టుకోండి.

వెంక—కొత్తగా వూరినుంచి దిగివచ్చినవారు నిముషములో మీరే వందలూ యాభైలూ కొట్టుకుపోతూంటే, చిన్నప్పటినుంచీ గ్రామం కనిపెట్టుకునివున్న కరణంవాడికి నాకు వక్కనాలుగురూపాయలా? ముష్టి నాలుగురూపాయలు.

దాన—నేను హంశాయీల ఆస్తికూడా జప్తుచేయిస్తానని బెదిరిస్తాను. మీరు సాధ్యమయినంత సొమ్ము రాబట్టండి. చెరిసగమూ పుచ్చుకొందాము.

వెంక—ఈయాలోచన బాగావున్నది. రండి లోపలికి వెళుదాము. (అని వెళ్లుచున్నారు.)

దాన—దొరయ్యా! వేగిరం నీసామానుచూపించు. కరణం గారు జాబితా వ్రాస్తారు.

దొర—కరణముగారూ! ఎలాగయినాజప్తు లేకుండా చెయ్యలేరా?

వెంక—దొరయ్యా! ఇలా దగ్గిరగారా. (అని పిలిచి చెవిలో) ఫదిరూపాయలసొమ్ము అమీనావాడి చేతిలో పారవేసి వారంటు ముత్తెం రొక్కం దాఖలుచేస్తా. నీకు నామూషీరాకుండా నేను వాణ్ణి పంపివేస్తాను.

దొర—నేను మొదట యియ్యబోతే రూల్సులేదని పుచ్చుకున్నాడుకాడు.

వెంక—నీకెందుకు సొమ్ముతీసికొనిరా. నేను సమాధానపరుస్తాను.

దొర—ఇప్పుడు తీసుకునివస్తాను. (అనిలోపలికివెళ్లుచున్నాడు)

దాన—ప్రతివాదిసొమ్ము యీచుట్టపట్ల యిళ్ళల్లో దాచినట్టు అనుమానంగా వున్నది. వెళ్ళి కనుక్కుందాము వక్కసారి వీధిలోకి రండి.

[అని యిద్దఱును బయలుదేఱి వెళ్ళుచున్నారు]

వెంక—ఏమోయి మద్దిపట్ల సత్తెప్పా! నీకోసం అమీనాగారు వచ్చినారు. వక్కపర్యాయం వీధిలోకిరా.

సత్తె—(లోపలినుండివచ్చి దండములుపెట్టి) యేమండిబాబూ!

వెంక—మీరేమో దొరయ్యకాలూకు ఆస్తి కమ్మీపఱిచి దాచినారని అమీనాగారికి తెలిసి, మీఅందఱి యిళ్ళూ సోదాచేసి జప్తుచేస్తామంటూవున్నారు. ఈచుట్టుపట్ల పెద్దకాపులందఱినీ పిలుచుకొనిరా.

సత్తె—సిత్తము. (అని నలుగురుకాపులను తీసికొనివచ్చుచున్నాడు.)

వెంక—ఏమోయి పెద్దకాపులు? దొరయ్య తనవస్తువులేమో మీయిళ్లల్లో దాచినాడని, అమీనాగారు మీఆస్తి జప్తుచెయ్యాక మానమంటూవున్నారు. మీరేమి చెపుతారు?

కాపులు—మేమేమీ యెరగము, మమ్మల్ని రక్షించవలెను.

వెంక—మీపోడిమాటలు పనికిరావు. తలావక పదిరూపాయలూ యిచ్చుకుంటే వదిలిపెడతారు.

దాన—దొంగలు. వీళ్లను వొక్కొక్కణ్ని పదిరూపాయలతో వదిలిపెట్టఁగూడదు. మనిషివక్కంటికి యిరవయి రూపాయలకు తక్కువపల్లపడదు.

వెంక—నామనవివిని నేనుచెప్పినట్టు అంగీకరించవలెను— ఓరీ! మీరు మారుమాటాడక రూపాయలు వేగిరం తెచ్చుకోండి.

కాపులు—సిత్తము. (అనివెళ్లి సొమ్ముతెచ్చియిచ్చుచున్నారు

దాన—కరణంగారూ! లోపలికివెళుదామురండి.

(అని ఇద్దఱును దొరయ్యయింటిలోనికి వెళ్ళుచున్నారు.

దొర—(సొమ్ముతెచ్చి కరణముచేతిలోపెట్టి) మీరేలాగైనా అనుగ్రహించవలెను,

వెంక—అమీనాగారూ! నాప్రార్థనవిని యీసొమ్మువుచ్చుకొని మీరేలాగైనా దొరయ్యను తేల్చండి.

దాన—కరణంగారు సిఫారసుచేస్తూవున్నారు గనుక, పైని నాకు మాటరావడానికైనా వప్పుకుని వారంటుమొత్తం వుచ్చుకొని రసీదుయిస్తున్నాను. దొరయ్యా! నీవు కరణంగారిమాట మరచిపోకు.

వెంక—వూళ్లోవాళ్లము తెల్లవారిలేస్తే మాకువెయిపనులు వుంటవి. దొరయ్య ఇందులోగాకపోతే యెందులోనైనా నాకు నాలుగువరాలసొమ్ము ముట్టచెపుతాడు.

(కరణమును, అమీనాయును వెళ్ళుచున్నారు.)

చ తు ర్థా ం క ము.

౧. ప్రదేశము—కేశవరగ్రామము; దొరయ్యసావిడి.

[హేడ్డుకనిస్టేబిలును, మఱియొక కనిస్టేబిలును, దొరయ్యయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

హేడ్డుక—ఏమోయి దొరయ్యా! మీయిల్లు కాలిపోయి యెన్నాళ్ళయినది?

దొర—బాబూ! పదిదినా లవుతుందండి.

హేడ్డు—యేమీ? మీవూరికి నాలుగుకోసులలో పోలీసు ష్టేషనువుంటూ వుండగా మాకు వర్తమానం చెయ్యకుండా యింత కాలము యెందుకు వుపేక్షచేసి వూరుకున్నావు? నేరంకమ్మీచేసి నందుకు యిప్పుడు నీమీద చార్జి షీటుచేస్తాం జాగ్రత.

దొర—(గజగజ వణకుచు) బాబూ! బాబూ! నేనప్పుడు వూళ్లో లేనండి. యేజ్యానికి కెల్లినాను క్షమించాలండి. (అని కాళ్ళ మీద పడుచున్నాడు.)

హేడ్డు—(కన్నులెఱ్ఱచేసి కాలుతీసుకొని) వూళ్లో లేకపోవడం వుండడం మాకు జరూరులేదు. ఇదిసర్కారుహుకుమూ మరివకటా? —ఏమోయ్ కనిష్టేబిల్! ఇతణ్ణి ష్టేషనుకు తీసుకువెళ్ళి కొట్లో పెట్టు. నేను రెండోకేజు దర్యాప్తు చేసుకొని సాయంత్రానికివస్తాను.

దొర—బాబూ! నన్ను వదిలివెయ్యండి. తమకేమయినా డాఖలు నేను కుంటాను.

హేడ్డు—యేడిసినావు. మావుద్యోగం తాహతుకు నీవేమి యియ్యగలవు? మహాయిస్తే ఫదిరూపాయలిచ్చేవు ఇరవైరూపాయ లిచ్చేవు. ఇంతేనా మఱియేమైనావున్నదా?

దొర — చంద్రుడికొక్క నూలుపోగన్నాడండి. నామనవి సిత్తగించవలెను. పాతికరూపాయలు రొక్కం యిచ్చుకుంటాను. యేలాగైనా తమరు అనుగ్రించి నాపరువు పతిష్టలు నిలవబెట్టక తప్పదు.

హేడ్డు — వూరికే అఘోరిస్తూ వున్నావుగనుక వెల్లి వేగిరం రూపాయలు తెచ్చుకో. మీ చచ్చిపోయిన అన్నగారికీ నాకూ వుండే విహితాన్నిపట్టి నిన్ను వదిలివేస్తూ వున్నానుగాని ముష్టిరూపాయలు చూచికాదు సుమా?

దొర — అవునండి నేనెరగనా? బాబూ? యీ వేళ యేలినవారు నాపరువు పోకుండా కాపాడినారు. (అని లోపలికి వెళ్ళి రూపాయలు తెచ్చి చేతిలో బెట్టుచున్నాడు.)

హేడ్డు — దొరయ్యా! యిఖనీవు వెళ్ళి హేడ్డుకనిష్టేబిలుగారి సెలవైందని మీవూరి కరణాన్ని తీసుకునిరా. ఈలోగా నేను నీ కేజు దర్యాప్తుచేసి కొట్టివేస్తాను. బాత్తిగా విమర్శ చెయ్యకపోతే బాగా వుండదు.

దొర — సిత్తం. (అని వెళ్ళుచున్నాడు.)

హేడ్డు — ఓయీ! వెంకటస్వామీ! నీవంతురూపాయీ పుచ్చుకొని వేగిరం దొరయ్య హంశాయీలవంకరనీ లాక్కునిరా. వాళ్ళ వద్దకూడా యేమయినా తంటాలు పడుదాము.

[కనిష్టేబిలు యిద్దరుముగ్గురు కాపులతో మరల
ప్రవేశించుచున్నాడు.]

కని — అయ్యా! ఇద్దరు పెద్దకాపులు వీధిలో కూర్చున్నవారే దూరాన్నుంచి నాకోటూ యెఱ్ఱతలగుడ్డా చూచి పారిపోయి లోపల దాక్కుని యెన్నిపిలిచినా బయటికి వచ్చినారు కారండి. ఆడవాళ్ళు యింట్లో లేరంటారు.

హేడ్డు—పోనీ. వాళ్ళనువారంటుచేసి పట్టితెప్పించి కోట్లో పెట్టి మెత్తగా దంచితేనేకాని వాళ్ళరోగం కుదరదు — ఏమోయి కాపులు. మీరుదొరయ్యకు హంశాయీలుకాదా? ఆతనియిల్లు యేలాగుకాలిందో కారణం మీకు తెలుసునా?

కాపు—బాబూ! మాకేమీ తెల్దండి.

హేడ్డు—ఛీఛీ! మీరు తెలియదంటే పోతుందనుకొన్నారేమి? అతనువూళ్లో లేనప్పుడు మీరందరున్నూచేరి విరోధంచేత యింటికి నిప్పుపెట్టి యేమీయెరుగనివాళ్ళవలె గప్పుచిప్పుమనకుండా వూరు కున్నారు. నిజమంతా మాకు తెలిసిందిలే.

కాపు—మాకుగిట్టనివాళ్ళు తమతోయేమి సెప్పినారోగాని మేము యేదోషమూ యెరుగమండి.

హేడ్డు—మీరు యీలాగు నిజంచెప్పరు. సాక్ష్యంరుజువుపడి జయలులోకి వెళ్లేటప్పుడు చెప్పుతారు.

కాపు—మీపాదాలతోడు మాకేమీ తెల్వండి.

కని—ఆయనకేమయినాయిచ్చి కాళ్లాకడుపూపట్టుకుని సమా ధానంచేసుకుంటే కుసురుతుందిగాని అదేపనిగా లేదు లేదంటే పోతుందిటోయి.

హేడ్డు—(జేబులోని నోటుబుక్కును పయికితీసి) మీపేర్లూ యింటిపేర్లూ చెప్పండి.

కాపు—మేమందరమూకలిసి ఫదిరూపాయ లిచ్చుకుంటాము మామీదికేమీరాకుండా తేల్చివెయ్యాలనండి.

హేడ్డు—మీరింతమందిచేరి ఫదిరూపాయలా యిచ్చుకుంటా రు? మనిషివక్కంటికి ఫదేసిరూపాయ లిచ్చుకోండి.

కాపు—బాబూ! మేమంతమట్టుకు తెచ్చుకోలేమండి. మొన్న నిష్కారణముగా కోర్టు అమీనావాఁడు భోలెడురూపాయలు దోచు

కొనిపోయినాడు. రేపటి జమాబంది ఖర్చుకింద కరణంగారు సొమ్ము తెమ్మంటూవున్నారు. ఈయేడు పంటలేమీ బాగా పండలేదండి.

హేడ్డు—మాకవేమీ తెలియవు. నేనేమో మొట్టమొదట పేరుపెట్టినాను. నేను అన్నతరువాత మరోలాగు పుచ్చుకోను.

కని—నామనవి చిత్తగించి తలావక అయిదురూపాయలూ యిచ్చుకుంటారు. ఆప్రకారం తమరనుగ్రహించాలెను.— ఏమోయి కాపులు? మీరు వెళ్ళి సొమ్ము తెండి.

హేడ్డు—ఆలాగు పనికిరాదు.

కని—(రహస్యముగా) మీకెందుకు? మీరు సొమ్ము తెచ్చి నాచేతిలో పడవేస్తురూ. నేను మీమీదకేమీ రాకుండా చేస్తాను. (అని కాపులనుతీసికొని వెళ్ళుచున్నాడు)

---

౨. ప్రదేశము—వీరన్నయిల్లు.

[హేడ్డుకనిస్టేబిలును, కనిస్టేబిలును, వీరన్నయు ప్రవేశించుచున్నారు]

హేడ్డు—వీరన్నా! మీయింట్లో జరిగినచోరీ మీఅన్న దొరయ్య సలహామీద జరిగినట్టుతోస్తుంది. నీకూ అతనికీ విరోధంకాదా?

వీర—మాయింట్లో చోరీపోయినప్పుడు దొరయ్య వూళ్ళో కూడా లేడండి. వున్నా అతను అలాగంటిపని జరిగించేవాడుకాడు. వెనుక బాపిరాజుగారి కుట్రచేత మాయిద్దరికీ వివాదలు వచ్చినవి గాని యిప్పుడేమీ విరోధంలేదండి.

హేడ్డు—అయినా నీవు వ్యాజ్యం గెల్చుకొన్నావన్న యీర్ష్య చేత మీయింటి కతనే కన్నంవేయించి వుంటాడు.

వీర—నేను యాజ్యం యేమిగెలవడమండి? భూమిఖరీదుకంటే నాకు ఫదిరెట్లుసొమ్ము ఖర్చయినది. మాఅన్నా చాలాసొమ్ము ఖర్చు పోయినాడు. నిష్కారణంగాయిద్దరంకూడా పాడయిపోయినామండి.

హేడ్డు—ఆమాటలకేమి నేనడిగినదానికి జవాబుచెప్పు. మీ అన్నసలహా లేకపోతే మీయింట్లోనే దొంగలుపడడానికి కారణమేమి వుంటుంది!

వీర—మా యిరోధుల కుట్రచేత యీవూళ్లోవాళ్ళే యీపని చేసినాడుగాని మరోవూరునుంచి దొంగలు రాలేదండి.

హేడ్డు—నీకెవనిమీదనైతే అనుమానంవున్నదో వాళ్ళపేర్లన్నీ చెప్పు.

వీర—సిత్తం. (అని తనకు విరోధులుగాన్న వారియొక్కయు, అనుమానమున్న వారియొక్కయు పెద్దజాబితాను వ్రాయించినాడు)

హేడ్డు—యిందర మీయింట్లోపోయిన వస్తువులజాబితా వ్రాయించు.

వీర—ఇత్తడిచెంబు, కంచము, వెండిమొలతాడు——

హేడ్డు—ఉండువ్రాసుకోనీ. (అనినోటుబుక్కుతీసి పెన్‌సిలుతో వ్రాయుచున్నాడు.) యిత్తడిచెంబు, కంచుకంచము, వెండిమొల తాడు, వెండికడియాలజత——

వీర—కడియాలజత లేదండి.

హేడ్డు—నీపెళ్ళానికి చేతికి కడియాలున్నవా? లేవా?

వీర—ఉన్నవికానండి, అవి అప్పుడు నాపెళ్ళాము చేతులను పెట్టుకొని వున్నందున పోలేదండి.

హేడ్డు—పోకపోతేయేమి? పోయినట్టు వ్రాయించి అవినాచేతి కియ్యి. దొంగవస్తువులు పట్టకోవడములో వీటితో చాలాపని వుంటుంది.

వీర—సిత్తము.

హేడ్డు—ఎవరియిల్లయినా సోదాచేసేటప్పుడు యీవస్తువులు నీవేనాయని యడిగితే అవి నీవయినా కాకపోయినా నీవే అనిచెప్పు.

వీర—సిత్తము.

హేడ్డు—నీయింట్లోవున్న జేబులో యిమిడే రెండువస్తువులు నాచేతికిచ్చి జాబితాలో వ్రాయించు. సంశయిస్తూవున్నావు నేను పుచ్చుకోనులే. వాటిపని అయినతరువాత నీవస్తువులు నీకేవస్తవి.

వీర—సిత్తము. (అని లోపలికివెళ్ళి రెండుమూడు చిన్నవస్తువులను తెచ్చియిచ్చు చున్నాడు.)

హేడ్డు—ఓయీ కనిష్టేబిలు! ఈబంగారపు బొగడలజత నీవద్ద వుంచుకొని మేము సోదాచేస్తూవున్నప్పుడు యెవరూ చూడకుండా యేపెట్టెలోనో బుట్టలోనో పడవెయ్యి

కని—అలాపడవేసి మనము యేమీదొరక లేదని వెళ్ళిపోయేటప్పుడు పలాని స్థలము సోదా చెయ్యలేదు నేనంటాను. మీరప్పుడందరినీ యెదుటవుంచుకొని మరి వకరిచేత ఆస్థలం సోదాచేయిస్తే వస్తువుదొరుకుతుంది.

హేడ్డు—వీరన్నా! మీయింట్లో పోయిన వస్తువుల కిస్మత్తు యేమాత్రంవుంటుంది?

వీర—సుమారు రెండువందలరూపాయలు ఖరీదుచేస్తవండి.

హేడ్డు—సొమ్మంతా తెప్పించి నీకిస్తే అందులో మాకేమియిస్తావు?

వీర—పదిరూపాయల సొమ్మిచ్చుకుంటానండి.

హేడ్డు—దొంకినదానిలో సగంసొమ్ము యిచ్చుకోని పక్షమున నీకుపోయిన వస్తువులలో వొక్కటీదొరకదు.

వీర—సిత్తము. యీ యిష్టప్రకారంచెయ్యండి.

[కరణము ప్రవేశించుచున్నాడు.]

హేడ్డు—ఏమండీ కరణంగారూ! యీదొంగను గురించి మీరు తహశ్శీల్ దారు గారికిన్నీ ఇనస్పెక్టరు గారికీనీ వ్రాసినబకీర్లు మాకు

రిఫరుచేస్తే నేను తనిఖీనిమిత్తం వచ్చినాను. మాకనిస్టేబిలు ప్రతి రోజూ మీగ్రామంవస్తూవున్నాడా?

కర—ఏమో పదిహేనురోజులకు వకపర్యాయంవచ్చి కోడి పిల్లలు మొదలయిన మామూళ్ళు వసూలుచేసుకొని ప్రతిరోజూ వస్తూవున్నట్టు వక్కసారే బుక్కుమీద దస్కతుచేయించుకొని పోతాడండి.

హేడ్డు—దానికేమిగాని మనము సోదాకువెళుదాము. మరి యిద్దరిని మధ్యవర్తులనుకూడా తీసుకొనిరండి.

(అని అందఱును వెళ్ళుచున్నారు.)

---

3. ప్రదేశము—ఒక కాపువానియిల్లు.

—:o:—

[హేడ్డుకనిస్టేబిలు, కనిస్టేబిలు వీరన్న, కరణము, మఱియిద్దఱు మధ్యవర్తులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

హేడ్డు—(రహస్యముగా) ఇందాకా మనముసోదాచేసినవాళ్లే నిజమయిన దొంగలు. వకడు నన్ను చాటుకుపిలిచి తమర్ని వదిలి పెడితే నూరురూపాయలు ఇచ్చుకుంటానని చెప్పినాడు. అందుమీద నేనువాణ్ని మెల్లిగా మంచిమాటలతో బుజ్జగించి ఆస్తియెక్కడ దాచినారో అడిగినాను. వాడికేమీ భయములేకుండా వదిలివేస్తా నని చెప్పినమీదట నాచేత ప్రమాణంచేయించుకొని దొడ్లో చింత చెట్టుక్రింద కొంతసొమ్ము పాతిపెట్టినట్టు చెప్పినాడు. వాడివద్దనుంచి నూరురూపాయలూ రాబట్టుకొని తరువాత దొడ్డితవ్వించి సొమ్ము పట్టుకొని వాణ్నిస్టేషనుకు తీసుకునివెళదాము. నీకు మామూలు ప్రకారం నూటికి నాలుగువంతున సొమ్ము వచ్చినతరువాత యిస్తానులే.

కని—ఇక్కడి కాపుమాట యేమిచేతాము?

హేడ్డు—నీదగ్గరవున్న వస్తువులను నీవు బహుజాగ్రతగా యెవరూ చూడకుండా యేమట్లైనా వెయ్యవలెనుసుమా. వీడు చాలాభాగ్యవంతుడట. వీడి యింట్లో చోరీఆస్తి దొరికినట్టు నేరంమోపి దిట్టంగా పుచ్చుకుందాము. మనమనసువచ్చినట్టు సాక్ష్యం పలికేలాగు యీవూళ్లోవాళ్ళను నీవు నలుగుర్నికుదుర్చు. వాళ్ళకేమయినా నాలుగుడబ్బులసొమ్ము ముట్టేటట్టు చేస్తామని ఆశపెట్టు. వాళ్ళందుకు వప్పుకోకపోతే వాళ్ళనుకూడా యీకేజులో దూరుస్తామని బెదిరించు. వాళ్ళేవప్పుకుంటారు.

కని—మనం అడిగినంతసొమ్మియిస్తే వీళ్ళల్లో యెవళ్ళమీదనైనా తేల్చివేతామా?

హేడ్డు—ఆమాట తరువాత చూచుకుందాము. నేరంపట్టుకోకపోతే మనకు క్యారక్టరురాదు. డబ్బుపుచ్చుకోనికూడా "నీవువప్పుకుంటే తేలిపోతుంది. మేము సహాయంచేస్తామనిచెప్పి మేజస్ట్రీటుదగ్గిర వప్పించి ఖయిదుచేయింతాము. లేకపోతే వీళ్ళను వదిలివేసి వుప్పర వాళ్ళనయినా యెవరినయినా పట్టుకుని వాళ్ళమీద సాక్ష్యంపలికించి జయిలులోకి తోయింతాము.

కని—వీళ్ళు మనంఅడిగినంత సొమ్మియిస్తే మీరు తరువాత సెలవిచ్చినట్టుచేస్తే బాగావుంటుంది.

హే—యేలాగయినా చేతాము. మొన్న జేగురుపాడు గ్రామంలో జరిగిన చోరీకేజులో సొమ్ముపట్టుపడ్డవాణ్ని వదిలివేసి, ఆవూళ్లోకరణానికి విరోధంగావున్న వకకాపువానిమీద కేజుదిట్టంగా రుజువుపలికించి సంవత్సరం శిక్ష వేయించినాను. మనవూళ్లోనే మరి వక కేజులో వెనుకటి హేడ్డు కనిస్టేబిలు నేరం పట్టుకోలేక పోతే నేనువచ్చి పూర్వంనామీద ఫిర్యాదుచేసినవాడు వకడు వూళ్లో

వుండగా వాణ్ణిపట్టుకొని కొట్టులోపెట్టి మనసువచ్చినట్టూకొట్టి మేజస్ట్రీటుయెదుట నేరంవప్పించి నలుగురు దొంగసాక్షులను కుదిర్చి ఖయిదీకి మూడునెలలు శిక్ష వేయించినాను. ఆ కేజు పట్టుకొన్నందుకే నాకు ఫస్టుక్లాసుకు ప్రమోషన్ అయినది.

కని—మీరు బహుఘట్టివారు కనుక అలాపని చేసి సుపీరియర్ల క్యారెక్టరు సంపాదించినారు. వెనుకటి హేడ్డు కనిస్టేబులు తెలివి తక్కువవాడన్ను. అతనికి లంచం పుచ్చుకోవడమే చాతకాదు. మేము యెవరినయినా కొట్టులోపెట్టి కొడుతూవుంటే వద్దువద్దని మొత్తుకునేవాడు. అందుకోసమే అతనికి డిగ్రేడేషన్ అయినది.

కరణము—(అవతలినుండివచ్చి) హేడ్డుకనిస్టేబిలుగారూ! మీరేమో రహస్యంమాట్లాడుతూ వున్నట్టున్నారు. మేమురావచ్చునా?

హేడ్డు—మాకు రహస్యం యేంవున్నది రండి. ఈయింటి కాపు వచ్చినాడా? అతణ్ని యెదుటవుంచుకొని మరీ యిల్లు సోదా చెయ్యవలెను.

కర—వీధిలోనుంచి చూచినాను. అతను పరుగెత్తుకొని వస్తూ వున్నాడు.

[కాపు ప్రవేశించుచున్నాడు]

కాపు—(ఏడ్చుచు) బాబూ! నేను యేకర్మం యెరగను. మా యింటికి కనిస్టేబులు వచ్చారంటే గుండెలుపగిలి పరుగెత్తుకొని వచ్చినాను.

హేడ్డు—తొందరపడకు. నీకు వచ్చిన భయంలేదు. వ్యవహార ధర్మంగనుక వూరికే సోదాచెయ్యడానికి వచ్చినాము. నీవు దొంగతనంచేస్తే భయపడవలెనుగాని లేకపోతే నీకు వచ్చినభయమేమి?

కాపు—నేనేమీ యెరగనుబాబూ! కావలిస్తే నాబోషాణం సూసుకోండి. (అని తాళము చెవి మీదపార వేయుచున్నాడు)

హే—సుధ్యవస్తులు మీరుదగ్గిరవుండిచూడండి. (అని తాళము తీసి) ఓయీ కాపూ! (నీవుకూడా చూస్తూవుండు.)

కాపు—అక్కరలేదు. తమరుతియ్యండి. మీరునన్ను అన్యాయంశేస్తారా యేమిటండి!

హే—ఓయి వెర్రివాడా! మేము సర్కారు జీతంపుచ్చుకుంటూ నిన్ను అన్యాయం చేస్తాయిటోయి. చూడు (అని యొకనల్లంచుచీరె పైకితీసి) ఏమోయివీరన్న! యీచీరె మీదేయేమో చూచుకో.

వీర—(అనుమానించి) యీచీరాండి?

హే—అనుమానిస్తావేమి? నేను యింటికాడ సందేహించవద్దని చెప్పలేదూ? ఇదిగో నీవు జాబితాలో వ్రాయించినావు— యెఱ్ఱంచుచీరెవకటి.

వీర—(ఇది నల్లంచుచీరండి)

హే—అంచుయేదైతేనేమోయి? ఇదిఆడవాళ్ళు కట్టుకునేదిగనుక నీకు బాగా ఆనవాలు తెలియదు. నీభార్యకు చూపింతాము. అనివేరే సుధ్యవస్తులపరంగా వుంపించు.

కాపు—అయ్యా! యిది నాపెళ్ళానికి మాఅత్తవారు మొన్న పెళ్ళి శేసుకొన్నప్పుడు పెట్టినారండి. కావలిస్తే వారిచేత యిప్పుడు రుజువిప్పిస్తానండి,

హే—నీకువచ్చినష్టమ్లేదు. అదివేరేవుండనీ. నీదైతే తరువాత నీచీర నీకేయిప్పిస్తాము. తొందరపడకు.

వీర—ఇక యీవస్తువులలో నాదేదీలేదండి. పెట్టెవేసివెయ్యవచ్చును.

హే—(కోటుజేబులో కుడిచెయ్యిపెట్టి) భాగాచూచుకో. పెట్టెలో బట్టల అడుగున ఆమూల తెల్లగా కనపడుతూవున్నది. అది యేమిటో చూచినావా?

వీర—నా కేమీ కనపడడంలేదండి.

హే—ఓయి వెర్రిబాగులవాడా! నీవవతలవుండు. నేను చూపిస్తాను. (అని పెట్టెలో చేయిపెట్టి బట్టలలోనుండి యకుగునకుపోనిచ్చి కోటుచేతులలోనుండి కడియములజత జాటిచి) అదుగో చూచినావా? బట్టమడతలలోనుండి అడుక్కుపడేటప్పుడు యేలాచప్పుడయిందో. (అని తనచెయ్యిపయికితీసి) నీవీలాగువచ్చి మధ్యవర్తులను తియ్యనియ్యి.

మధ్య—(చెయి పెట్టి వస్తువుపయికితీసి) యిది వెండికడియాల జతండి.

కాపు—(రొమ్ముకొట్టుకొనుచు) ఇదినా పెట్టెలోకి యేలావచ్చిందో నాకు తెలియదండి.

హే—నీవు యెరగకపోతే నీతాళంవేసివున్న పెట్టెలోకి యీ వస్తువు పరాయివాళ్ళు తెచ్చి వేస్తారాయేమిటి? నీవు వెయ్యకపోతే నీభార్య వేసివుండవలెను.

కాపు—యీ పెట్టెతాళంశెవి యెప్పుడూ నాపెళ్ళాంశేతికి యివ్వనండి. నా మొల్లోనే కట్టుకుంటాను.

హే—వీరన్నా! యీవస్తువు నీదేమోచూచుకో.

వీర—నా దేనండి. నిన్నమీారడిగితే—

హే—తెలిసిందివూరుకో. నిన్న నేనడిగితే చెప్పి యీవస్తువు జాబితాలో వ్రాయించి గావు. మనకనిస్టేబిలవతలికి వెళ్ళినాడా యేమిటి?

వీర—కామల్సునండి.

హే—వస్తువొక్కటి పట్టుపడ్డదిగనుక యిక మనమువారిగిట్లోకి వెళ్ళి మాట్లాడుదామురండి. (అని నడుచుచున్నారు.)

కని— (వీధిలోనుండివచ్చి) యీపత్తివిత్తులబుట్ట సోదా చేసినారా ?

కర—అందులో యేమీవుండ దక్కర లేదు.

హే—అయినాకానీ చూడనియ్యండి.

కాపు—కావలిస్తే నేను గుమ్మరించి చూపిస్తానండి.

హే—ఏదీ గుమ్మరించు చూతాము.

కాపు—(క్రిందగుమ్మరించి) యీబొమ్మసామును నాను గిట్టనివాళ్లెవళ్లో నాకొంపతియ్యవలెనని యిందులో వేసినారు కాని నేనేమీ యెరగనండి.

హే—నీవెరగకపోతే మాయమంత్రంచేత యిందులోకి వచ్చినవనుకొన్నావా యేమి?—పీరన్నా! యీవస్తువులు నీవేనా?

పీర—మావేనండి.

హే—ఓయి కనిష్టేబిల్ నీవీలాగురా. చెవిలోమాట. (అని రహస్యముగా) నేను యితణ్ని నీపరంగా వప్పగిస్తానుకాని వెనక వుండి దోవలో లంచంమాట్లాడిఫరిష్కరించు. (బిగ్గరగా) యీవస్తువు లితనియింట్లో ఫట్టుపడ్డవి గనుక ఇతణ్ని పట్టుకోకతప్పదు. నీవితణ్ని మనవూరుష్టేషనుకు తీసుకొనిపో.

[అందఱును వెళ్లుచున్నారు.]

---

౮. ప్రదేశము—తహాశ్శీలుదారుకచేరి.

ఖయిదీలను తీసికొని యిద్దఱుకనిష్టేబిలులును, హేడ్డు కనిష్టేబిలును ప్రవేశించుచున్నారు.]

హే—ఓయి కనిష్టేబిలు ! నీవు తహాశ్శీలుదారుగారు వచ్చే వరకున్ను ఖయిదీలను దూరముగా చెట్టుకిందపెట్టుకొనికూర్చో. మాటాడనియ్యకు.

కని—మంచిది. సలాం. (అని ఖయిదీలతో వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

హేడ్డు—(రెండవ కనిష్టేబిలుతో) ఖయిదీలు మనం చెప్పమన్నట్టు చెప్పేటట్టుగా బందోబస్తు చేసినావా?

కని—మీచిత్తంవచ్చినట్టు బందోబస్తు చేసినాను. మొన్న రాత్రి మనం వాళ్ళను కొట్లో పెట్టి కొట్టిన దెబ్బలు తలచుకుంటే వెయి వరహాలిచ్చినా మరివకలాగున చెప్పరు. మనము చెప్పినట్టు రుజువు పడితే నిజం చెప్పినారని మేజస్ట్రీటుగారితో సిఫారసుచేస్తామని నమ్మకంపుట్టేలాగున చెప్పినాను.

హేడ్డు—పల్లెటూరివాళ్లు యేలాపలుకమంటే ఆలాగే పలుకుతారుగాని, దొంగముండాకొడుకులు మనవూళ్లోవాళ్ళే మనకనుకూలంగా పలుకుతామని నమ్మించి తీరా సబు మేజస్ట్రీటుగారి దగ్గరకు వచ్చి మరివక విధంగాచెప్పి నిన్నతప్పించుకొని పారిపోయినారు; మీదిమిక్కిలి హేడ్డుకనిష్టేబిలు కొట్టినాడనికూడా చెప్పినారు.

కని—ఈ కేజులో యిదివరకే సబు మేజస్ట్రీటుగారివద్ద వప్పించినాముగనుక యిక ఫర్వాలేదు.

హేడ్డు—యీకాపును పట్టుకొన్నందుకు డబ్బుగలవాఁడుగనుక యాభైరూపాయలు దొరికినవి. ఆవూళ్లో బాగా పాటుపడివున్న యిద్దరుకాపులనూకూడా పట్టుకుంటే మనకు చెరివక యాభయి రూపాయల సొమ్మాయిచ్చేదే. కరణంవాఁడు వాళ్ళవద్ద యేమో పుచ్చుకొని వదలిచ్చినాడుకాడు.

కని—మనంపట్టుకొన్న యీయెరకలవాడికి శిక్షఅవుతుందిగాని యీ కాపు వకీలును కుదుర్చుకొన్నాఁడు. ఇతనిమాటనాకు సందేహంగావున్నది.

హే—నాకుఆలాగేవున్నది. ఆవకీలు మహాచెడ్డవాఁడు. ఈ వేళ ప్రొద్దున్నవచ్చి ఖైదీతో మాటాడవలెనని యేమో చెవులోచెప్పి

పోయినాడు. వుత్తరసాక్ష్యం కోరుకుంటాడట. లంచంయిచ్చి మేజస్ట్రీటు గుమాస్తానూ సబుమేజస్ట్రీటునూ కూడా కడతాడు. మనము సాక్షులను తిప్పివెయ్యకుండా మాత్రం చూడవలెను.

కని—సాక్షులు ప్రొద్దుటినుంచీ మళ్ళీ కనపడడంలేదు. తెల్లవారుగట్ల యిదుగోవస్తామని వెళ్ళినారు.

హే—పిల్లలుగలవాఁడు యీయెరకలవాణ్ని పట్టుకోవడంకంటే మొన్నకొత్తగావచ్చి వూళ్ళోదిగివున్న దొమ్మరివాళ్ళల్లో వకణ్ని పట్టుకుంటే బాగావుండిపోను. వూళ్ళోవాఁడు కాడుగనుక వాడిమీద సాక్ష్యంకూడా బాగావచ్చును. పాపం యీయెరకలవాడి పెళ్ళాంబిడ్డలు మహాయేడుస్తూవున్నారు.

కని—వీణ్నిపట్టుకోవడమే బాగావున్నది. చోరీపోయినరోజున దొమ్మరవాళ్ళు ఆవూళ్ళోనేలేరు. ఆరోజునే మనవూళ్ళో వాళ్ళు పంతులుగారియింట్లో ఆడినారు.

[డభేదారు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

హే—డభేదారుగారూ ! సలాముండి.

డభే—సలాముండి. మీరేమయినా కేజుతీసుకొని వచ్చినారా యేమి? విడదలయితే మామూలు యిప్పించాలసుమండీ?

హే—దానికేమి? తహశ్శీల్దారుగారు యింకా యెంత సేపటికి వస్తారు?

డభే—వచ్చేవేళ అయింది, యిప్పుడేవస్తారు. ఇన్నాళ్ళూ యీపాటికే వచ్చేవారు. జమాబందీలో వుండడంచేత కొంచెం ఆలస్యంగా వస్తారు.

హే—ఈ కొత్తతహశ్శీల్దారుగారు మంచివారేనా?

డభే—మహారాజు మహామంచివారండి. వెనుక తహశ్శీలుదారు వచ్చినాఁడు వాఁడువట్టి కర్కోటకుడండీ. వాఁడువున్న నాలుగు

నెలలలోనూ నాకు జీతంరాళ్ళుకాక పైని వక్కడమ్మిడీ అయినా దొరికిందికాదండి. ఆదుర్మార్గుడు గుమాస్తాలకుకూడా వక్క పావలా దొరకనిచ్చినాడుకాడు. ఆ నాలుగు నెలలూ మేజస్ట్రీటు గుమాస్తా లబ్బిన మొత్తుకున్నాడు. లంచం అడిగినాడని అతణ్ని రెండుమాసములు సస్పెండుకూడా చేయించినాడు. వెళ్ళిపోతూ వెళ్ళిపోతూ నాకు కూడా నాలుగణాలు జరిమానా వేసి మరీపోయినాడు.

హే—ఆతహశ్శీల్దారుణ్ని ఇక్కడనుంచి యెందుకు బదలా యించినారు? ఒక ముద్దాయీని కొట్టినానని నామీఁదకూడా కేజు చెయ్యడానికి సిద్ధమయినాడు. సాక్ష్యం దొరక్కపోవడంచేత తప్పి పోయింది.

డఫే—హుజూరువాళ్ళకు యేమీ యివ్వకపోవడంచేత వాళ్లు కతనిమీఁద మహా కోపంగావుండేది. తాను లంచంపుచ్చుకోక హుజూరుగుమాస్తాలకు తాలూకాలో యేమీ యిప్పించకపోవడమే కాకుండా సప్లయిఅయినా తిన్నగా చేయించేవాఁడుకాడు. కావలిస్తే డబ్బిచ్చి కావలసినవస్తువులు కొనుక్కోమనేవాడు. పదిహేను రూపాయలు జీతంపుచ్చుకొనే వాక్కగుమాస్తా పెళ్ళున పన్నెండు బోయీల సవారీమీఁదవచ్చి నెలకు నూరేసిరూపాయలు ఖర్చుచేసు కుంటూ జమాబందీ అయి యింటికి వెళ్ళేటప్పుడు వెయ్యేసిరూపా యలు పట్టుకువెళుతాడు. ఏలాగూ సంపాదించకపోతే డబ్బుయేలాగు వస్తుంది? ఇప్పుడసలే సర్కారువారు నవుకరీవఖరు చచ్చిపోయింది. నాచిన్నతనంలో కరణాలిని చింతచెట్లకు విరిచి కట్టికొడితే దిక్కూ దివాణం లేదు. నేనప్పుడు నాలుగురూపాయల బంట్రోతుపనిలో వున్నాను. నాకు మాతాలూకావాళ్ళల్లో గ్రామం వక్కంటికి సాలుకు పదేసిరూపాయలు మామూలుండేది. ఇప్పుడు మాతో పని

వుంటే యిస్తారుగాని లేకపోతే కరణంవాళ్ళు మాట్లాడనయినా మాట్లాడరు.

హె—వెనుకటి తహాశ్శీల్దారు బదిలీమాట చెప్పినావేకావు.

డఫే—అవును మరిచిపోయినాను. ఆలాగు అతనిమీద హుజూరు వుద్యోగస్థుల కందరకూ విరోధంవుండటంచేత మా తాలూకా గుమాస్తాలు నిత్యమూ ఆయనమీంద ఆకాశరామన్న అర్జీలు కలక్టరుగారికి పంపిస్తూవుండేవారు. అందుమీద శిరస్తాదారుగారు దొరగారితో మాటాడి ఆయనను మన్యంలోకి పారవేయించినారు.

హే—ఇప్పటి తహాశ్శీల్దారుగారు మంచివారేనా?

డఫే—బహుమంచివారు. ఈయనవచ్చినతరువాత మేజస్ట్రీటు గుమాస్తా యీ నాలుగు నెలలలోనూ వెయ్యిరూపాయలు సంపాదించి యిప్పుడు మంచి పెంకుటెయిల్లు కట్టిస్తూవున్నాడు. ఈయన తానూ దిట్టంగా పుచ్చుకుంటాడు; ఇతరులకూ దొరికేటట్టుచేస్తాడు. నా మామూలు పావలా ముందుగా పెడితేనేకాని మనివర్జీలిచ్చుకొనేవార్ని యెవర్నీ తహాశ్శీల్దారువద్దకు పోనియ్యను. గుమాస్తాలకు మామూలు యిచ్చుకోకపోతే సముజాయిషీ కావలెనని హుకుం వ్రాసి పిలిపించి కరణాల్ని సొమ్ము యిచ్చేదాకా యీ వూళ్ళో పదిహేనేసిరోజులు పడవేసిపెడతారు. తహాశ్శీల్దారుగారి దగ్గిరకు చెప్పుకోడానికి వెళితే ఆయన బూతులుతిడతాడు.

[బంట్రోతు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

బంట్రో—యీవేళతహాశ్శీల్దారుగారుకచేరీకిరారట. యేమైనా కేజులు వుంటే రేపు హాజరుపెట్టుమన్నారు.

[అందరును వెళ్ళుచున్నారు.]

పంచమాంకము.

౧. ప్రదేశము—తహాశ్శీల్దారుకచ్చేరి.

[తహాశ్శీల్దారును, మేజస్ట్రీటుగుమాస్తాయును, మరికొందఱును ప్రవేశించుచున్నారు.]

తహ—జేగురుపాడుకరణం శిరస్తాదారుగారి యింటికి పెరుగు కడవపంపించినాడేమో మీరు కనుక్కున్నారా?

గుర్రాజు—మనతాలూకాలో కరణాలు మహా పొగరెక్కి వున్నారు. వాళ్ళకు మన మాటఅంటే లక్ష్యమే లేదు. అందులోనూ జేగురుపాడుకరణం కేవలం దగాఖోరండి. అతను యేమిఅడిగితే అదెల్లా పంపిస్తానని మనవద్దచెప్పి పోవడమే కాని తిన్నగా పంపించడండి.

తహ—మొన్న మాయింట్లోజరిగిన సంతర్పణకు అతను సప్లయి మహాబాగా చేసినాడే. పదికావిళ్ళు గట్టిపెరుగు పంపినాడు.

గుర్రా—తమకేమి పంపినాడో కానండి, అతను మొన్న వచ్చినప్పుడు పుల్లలకిబ్బందిగావుండి తుమ్మచెట్టుకొట్టించి బండెడుపుడకలు పంపించమని మరీమరీ చెప్పినాను. ఇదుగో రేపుపుదయానికి పంపిస్తానని పోయినాడు. నేటివరకూ అంటి కానా లేదు.

తహ—అలాగైతే అతనికి హుకుంవ్రాసి పిలిపించండి. పది హేనురోజులు యీవూళ్లో పడవేసి పెడదాము—ఎవరయ్యా? వాకిట్లో కేకలువేస్తున్నారు.

గుర్రా—ఎవరో కచేరీలో ఫిర్యాదు దాఖలుచేసుకోవడానికి వచ్చినాడు. డఫేదారు మామూలు యివ్వకపోతే వడిగ్గా కేకలువేసి అడుగుతూవున్నాడు. మరేమీ లేదండి.

తహ—తిట్లూ కేకలూ మానోటీసులోకి రాకుండా దూరంగా తీసుకొనిపోయి వచ్చేమామూలేమో నెమ్మదిగా రాబట్టుకోమనండి.

గు|రా—ఇప్పుడందరూ బొత్తిగా తెలుగుమీరిపోయినారు. భాగావత్తుడు పెడితేనేకాని యెవరూ యిచ్చేమామూలు తిన్నగా యివ్వరండి.

[ఒక కోమటి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

కోమ—మహాప్రభూ! నేను దుకాణంమూసుకొని పదిరోజులబట్టీ తిరుగుతూవున్నానండి. నాసంగతి—

తహ—(తలయెత్తిచూచి) యెవఁడువీఁడు?

గు|రా—మొన్నతమతో మనవిచేసి వీధిలో పెంటవున్నదని సమనుచేసినది వీడికేనండి.

తహ—యీవూళ్లో కోమటివాళ్ళు మహావళ్ళువాచి దేవుళ్లాడుతూవున్నారు. కొద్దికాలంలోనే రోగం కుదురుతుందివుండండి. గాడిదకొడుకా! గుమస్తాగారివాకిట్లో భాగవతంఆడిస్తే రెండురూపాయలు వసూలిచ్చుకోలేక పోయినావురా?

గు|రా—నేను తహశ్శీల్ దారుగారి వుత్తరువుప్రకారం ఆడిస్తూవున్నామనికూడా అందరితోనూ చెప్పినానండి.

కోమ—యేలినవారు కోపంచెయ్యవద్దండి. నేను రూపాయలు యిచ్చుకోబడుతుందని రాకపోలేదండి. నాకొడుకుకి వంట్లోజబ్బుగావుండి—

తహ—ఛీఛీ నోరుముయ్యి. చెప్పపుచ్చుకొని తన్నేవాడులేకపోతేను మీయింట్లో ఖాయిలాలు గీయిలాలు మహావస్తూవున్నవి. వెనుకటి తహశ్శీలుదారుదారుగారు దర్పం యెరగక మిమ్మల్నందరినీ చెరిపివేసినాడు.

కోమ—నేను రూపాయలు దాఖలుచేసుకుంటానని తరువాత గు|రాజుగారితో మనవిచేసినానండి.

గు|రా—నమను చేసి పట్టియీడిచి తెప్పించినతరువాత యిఖనన్ని రూపాయలుకూడా యిచ్చుకుంటానంటావు. మీకల్లా వుంగరాల వేళ్ళతో నెత్తిమీంద మొట్టేవాడు వుండవలెను.

తహ—గు|రాజుగారూ ! శివాలయములో రథానికి ఫది రూపాయలిచ్చుకుంటాడుగాని వీడి కేజుతీయించి కొట్టివేయించండి.

కోమ—ఫదిరూపాయ లిచ్చుకోలేనండి.

తహ—ఎవరోయిబంట్రోతే! ఈగాడిదికొడుకునితన్ని అవతలికి యీడ్చుకొనివెళ్లు.

గు|రా—మేజస్ట్రీటుకేజు వకటివున్నది హాజరు పెట్టింతునాండి?

తహ—ఆచోరీకేజా ? పిలువుమనండి.

గు|రా—బంటోతే ! నిన్నటి హేడ్డుకనిష్టేబిలును కేజు హాజరుపెట్టుమను.

[హేడ్డుకనిష్టేబిలును, ఇద్దరు ముద్దాయీలును, సాక్షులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

హే—దణ్నాలండి. యితను వీరన్న మొదటిసాక్షి. వస్తువులు పోయింది యితని యింట్లోనేనండి.

తహ—వీణ్ని యిక్కడవుంచి తక్కినసాక్షులను అవతలికి పంపించివెయ్యండి.

హే—చిత్తం. (తక్కినసాక్షులను పంపివేయుచున్నాడు.)

గు|రా—ఓయిసాక్షి ! ప్రమాణవచనము చెపుతాను మళ్ళీ అను. (అని ప్రమాణము చేయించుచున్నాడు.)

హే—నీవు ముద్దాయీని యెరుగుదువా?

వీర—ఎరుగుదునండి.

హే—ఇతనియిల్లు సోదాచేసినప్పుడు మీతాలూకు చీరెవకటి పట్టుపడ్డదికాదా?

వీర—ఆచీరె మాదికాదండి.

హే—అతనిపెట్టెలో కడియాలజత దొరికిందికాదా?

వీర—ఆకడియాలజత నేను చూచినప్పుడు పెట్టెలోలేదండి. తరువాత హేడ్డుకనిస్టేబుగారు పెట్టెలోచెయిపెట్టి వున్నదన్నారండి. ఈకడియాలజత హేడ్డుకనిస్టేబుగారు నన్నడిగి—

హే—చాలువూరుకో. అయ్యా! తహశ్శీల్ దారుగారూ! ఈ సాక్షి తిరిగిపోయినాడండి.

తహ—అవును మాకు తెలియును. యీవకీలుగారేదో యంత్రం వేసి తిప్పి వేసినాడు. వకటో ముద్దాయీ నేరస్థుడయినసంగతి మాకు రూఢిగా తెలియును. తప్పుసాక్ష్యం చెప్పినందుకు యితనికిశిక్ష వేస్తాము—హేడ్డుకనిస్టేబిలుగారూ! ఇప్పుడు ఇతణ్ని యేమయినా ప్రశ్నలువుంటే వెయ్యండి.

హే—ఈముద్దాయీ నీకేయినా బంధువుడా?

వీర—మేమంతా కావలసినవాళ్ళమేనండి.

హే—అందుచేత నేనా నీవతనికి అనుకూలంగా చెప్పినావు?

వీర—నేను యిందులో యెరిగినసంగతేమో మనవిచేసినాను. అబద్ధమాడినదానా నాకేమండీ?

హే—యిక రెండవసాక్షిని పిలుతునాండీ?

తహ—ఏమయ్యా? వకీలుగారూ! మీరేమయినా సాక్షిని క్రాసుగవాళ్ళు వేస్తారా?

వకీ—ఈసాక్షిని నేనడిగేదేమీ లేదండి. రెండవసాక్షిని పిలిపించవచ్చును.

[ఒక కనిస్టేబిలు మొదటిసాక్షిని పంపివేసి రెండవసాక్షిని పిలుచుకొనివచ్చినమీదట వాడుకప్రకారము గుమాస్తా ప్రమాణము చేయించుచున్నాడు]

హే—మేము వకటోముద్దాయీ యిల్లు సోదాచేసినప్పుడు పెట్టెలో వీరన్న తాలూకు చీరదొరకడం చూచినావా?

సాక్షి—చూచినాను. ఆపెట్టెలోనే బట్టలఅడుగున కడియాల జతకూడా దొరికింది.

హే—మనము వెళ్ళిపోయేటప్పుడు యేమిజరిగింది?

సాక్షి—పత్తివిత్తులగంప సోదాచేస్తే అందులో వీరన్నతాలూకు పోయిన యిత్తడిబొమ్మ సామానులుకూడా దొరికినవి.

తహ—గురాజుగారూ! యీసాక్షి నిజంచెపుతూవున్నాడు. ఆప్రకారముగా వ్రాయండి—వకీలుగారూ! క్రాసుయగ్జామినేషన్ చేసేటట్టుంటే చెయ్యండి.

వకీ—ఆదొరికిన వస్తువులు వీరన్నవని నీకెట్లా తెలుసును?

తహ—ఉస్సి. అతను యెరుగుదునని చెపుతూవుంటే అలాగంటి బేజరూరు ప్రశ్నలు వెయ్యకయ్యా.

సాక్షి—వీరన్న నాకు బంధువుడుగనుక వారియింట్లోవుండే వస్తువులన్నీ నాకు తెలుసును.

వకీ—అతనియిల్లు సోదాచేసేటప్పుడు ముందుగా యీకనిస్టేబిలులు తమవద్ద యేమీ వస్తువులులేకుండా యెవరికైనా సోదా చూపించి మరీ లోపలికి వెళ్ళినారా?

సాక్షి—నేను మొదటినుంచీ హాజరువుండి చూస్తూవున్నాను. కనిస్టేబిలులవద్ద వక్క వస్తువూలేదు. పెట్టెతాళం తీసీతియ్యడంలో ఆవస్తువులు నేను కళ్ళారా చూచినాను.

తహ—ఏమయ్యా! అన్నీ యీలాగంటిప్రశ్నలే వేస్తూవున్నావు?

వకీ—ఆవూళ్ళో సోదాచేసినారన్న నాటికి క్రిందటిదినం రాత్రి యెనిమిది గంటలదాకా యిక్కడవుండి వకక్రిమినల్ కేసులోసాక్ష్యం

యిస్తూవున్నావే. తెల్లవారేసరికి ఆరుక్రోసులదూరమున్న ఆవూళ్లోకి యెట్లా వెళ్ళినావు?

తహ—రాత్రిభోంచేసి చల్లగా చీకటిలో నడిచివెళ్ళినాడు.—గుమాస్తాగారూ! ఆప్రశ్న వ్రాయకండి.

వకీ—నీవు పోలీసువారితరపున యెన్నిక్రిమినల్ కేజులలో సాక్ష్యం పలికినావు? అన్ని కేజులలోనూ నీవే హాజరువుండడానికి కారణమేమి?

తహ—అతను యీ అభయి కేజులలో సాక్ష్యమిచ్చినాడు. మేమే యెరుగుదుము. అతను హాజరువుండి చూచినాడుగనుక యెరిగిన సంగతి సాక్ష్యం యిస్తూవచ్చినాడు. తంటా యేమివున్నది?

వకీ—తమకు ఫలహారంవచ్చినది. వక్కసారి ప్రయివేటు రూములోకి విజయం చెయ్యవలెను.

తహ—మీరుకూడా రెండు అరిటిపళ్ళు పుచ్చుకొందురుగాని రండి.

(అని తహశ్శీల్దారును వకీలును వెళ్ళుచున్నారు)

గు|రా—ఫలహారమూ లేదు, వాడిశ్రాద్ధమూ లేదు. ప్రొద్దున్న యీవకీలు నూరురూపాయలు యిస్తామని బేరంపెట్టినాడు. తహశ్శీల్దారు రెండువందల రూపాయలు తెమ్మన్నాడు. బేరంకుదిరినది కాదు. ఇప్పుడేదో పరిష్కారం చేసుకుని వస్తాడు.

హేడ్డు—సాక్ష్యం అయిపోయింది. ముద్దాయీ మేజస్ట్రేటువద్ద యిదివరకే యొకరారుపడ్డాడు. ఇక యిందులో యేమిచేస్తాడు?

గు|రా—యేమిచేస్తాడో మీరేచూస్తారు. యజమానే రూపాయీ అర్థాలంచంపుచ్చుకొంటూవుంటే యిక క్రిందివాళ్ళకు యేమి వొడుకుతుంది?

హే—వెనుకటి తహశ్శీల్దారుగారు లంచంపుచ్చుకునేవాడు కాదుకదా? మీపని అప్పుడే బాగుండేదా?

గుమా—వాడు మరీచండాలపు ముండాకొడుకు. ఇక్కడవున్న నాలుగునెలలూ మమ్మ వేపుకొనితిన్నాడు. తానూ లంచం తినే వాడుకాడు; తాబేదారులు తిన్నా సహించేవాడుకాడు.

హే—తహశ్శీల్దారుగారు వస్తూవున్నారు వూరుకోండి.

తహ—(ప్రవేశించి) మీరింకాసాక్షినేమైనా అడ్డుసవాళ్ళు వేస్తారేమో వెయ్యండి.

వకీ—నీవిందాకా సాక్ష్యం చెప్పినప్పుడు తాగినట్టున్నావే.

సాక్షి—నేను తాగివుండలేదు.

తహ—అదుగో అబద్ధం చెపుతూవున్నావు. మేజస్ట్రీటువారు స్వయంగా చిత్తగిస్తూ వుంటేనే అబద్ధమాడుతూవున్నావు.—తియ్యవయ్యా పినాల్కోడ్డు సెక్షన్ తియ్యండి. తాగి వళ్ళు తెలియకుండా వున్నందుకు శిక్ష వేస్తాము.

సాక్షి—లేదండి. లేదండి.

తహ—నిజంవప్పుకో క్షమిస్తాము. నీవు తాగివున్నావా లేదా?

సాక్షి—చిత్తం. తాగివున్నానండి.

తహ—గుమాస్తాగారూ వ్రాయండి. సాక్షిచెప్పినసంగతి,—వకటోముద్దాయి యింట్లో వస్తువులుపట్టుపడడం నీవుచూడలేదు కాదా?

సాక్షి—చూడలేదండి.

తహ—స్మారకం తప్పివుండడంచేత ఆలాగున చెప్పినానేకాని నేనుచూడలేదనివ్రాయండి.—రెండోముద్దాయీ యింట్లోనా వస్తువులు పట్టుపడ్డవి?

సాక్షి—అవునండి.

తహ—ఇఖ సాక్ష్యం అక్కరలేదు. ఒకటో ముద్దాయీమీద బుజువుకాలేదుగనుక అతణ్ని విడుదలచేసి రెండో ముద్దాయీని జనరల్ డిప్టీకలెక్టరుగారివద్ద కమ్మిట్టుచేసినాము.

హేడ్డు—ముద్దాయీ తమవద్ద నేరంవప్పుకున్నాడండి.

తహ—అతను బుద్ధిపూర్వకంగా వప్పుకోలేదు. ఏమోయి వెంకన్నా! నీవు మొన్న మావద్ద నీస్వబుద్ధిచేతనే నేరంవప్పుకున్నావా?

వెంక—లేదండి. నేనేమీ నేరంచెయ్యలేదండి. నేరంచేసినట్లు వప్పుకుంటే క్షమించి వదిలిపెడుతారని కనిష్టేబుగారు చెపితే వాళ్ళనమన్నమాట లన్నానేకాని నే నిందులో యేమీయెరగను.

తహ—సరేబాగానేవున్నది. నిన్ను విడుదలచేసినాముపో. మే మీరోజుకు కోర్టు మర్తబుచేస్తాము. [అందఱును వెళ్ళుచున్నారు.]

---

౨. ప్రదేశము—డిప్యూటీకలెక్టరు కచేరీ.

[హేడ్డుకనిష్టేబిలు, ముద్దాయీలు, సాక్షులు, మఱి యిద్దఱుకనిష్టేబిలులు, ప్రవేశించుచున్నారు.]

హే—డిప్టీకలెక్టరుగారు యీపూళ్ళోనయినా మన కేజు విచారిస్తారో మళ్ళియేవూరయినా రమ్మంటారో.

వీర—యేమికేజో కాని తిరగలేక చచ్చిపోతున్నామండి. నేటికి పదిహేనురోజులనుంచి యీవూరునుంచిఆవూరూ ఆవూరునుంచియీవూరుతిప్పుతూవున్నారు. పోయిన సొమ్ము రాకపోయినామానె బాగుగాని యింతటితో వదిలిపెడితే వెళ్ళిపోదామని వున్నదండి. ఇంటికాడ పొలాలకు నీళ్ళులేక యెండిపోతూ వుంటవి. నేనువెళ్ళి డెల్టానూపరెండెంటుగారికి మామూళ్ళు యిచ్చుకుంటేనేకాని నీళ్ళుయివ్వరండి.

హే—ఆయనకు మీ వూళ్ళోరహితులందరూ ప్రతిసంవత్స రమూ మామూలుయిస్తారా?

వీర—అది యివ్వకతప్పదండి. వకరుయివ్వకపోయినా నీరు వదలిపెట్టరండి. మేము అర్జీలుయిచ్చుకుంటే యెప్పుడో వకప్పుడు అధాత్తుగా నీరువదిలిపెట్టి మేము కాలవ వేసుకొని నీరు పెట్టుకోవడానికి సిద్ధమయ్యేటప్పటికల్లా కాలవకట్టిపెడతారండి. కిందటి సంవత్సరం డెల్టాసూపరెంటెంటు విస్తారంసొమ్ము యిమ్మని మరీ యిబ్బందిపెట్టినాడు. వడలేక అందరమూ చేరి పదిరూపాయలసొమ్ము లాకు కళాసువాడిచేతిలోపెట్టినాము. వాడు రాత్రివేళ పంటకాలువ గట్టుకుబొక్క పెట్టి కాలవ తెగిపోయిందని మరునాడురిపోర్టుచేసినాడు. కాలువగట్టువేసేలోపుగా మూణ్ణాళ్ళు మావూళ్ళోవాళ్ళందరూ మనసువచ్చినట్టు నీళ్ళు పెట్టుకున్నారు.

[ఒక వకీలు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

హే—ఏమండీ! మీరేదైనా కేజులో వకాల్తునామా పుచ్చుకొన్నారా?

వకీ—అవునండి. వకచిన్నఫిర్యాదుచెయ్యడానికి నాలుగు మకాములనుండి తిరుగుతూవున్నాను. వకాల్తు నామా పుచ్చుకొని ఫిర్యాదు దాఖలుచేసుకోకుండావున్నారు. డిప్టీకలెక్టరుగారి బంధువు డొక వకీలున్నాడు. ఆయన దాఖలుచేస్తేనేకాని ఫిర్యాదు ఒక పట్టానపట్టరు.

హే—ఈయన లంచంపుచ్చుకుంటారా?

వకీ—లంచం పట్టరుకానండి రహితులవద్దపుట్టిపదిహేనురూపాయలు అమ్ముతూవుంటే పదిరూపాయలకాడికి ధాన్యం జట్టీపుచ్చుకుంటారు. కూరలూ కాయలూమాత్రం యిస్తేపుచ్చుకుంటారు.

ఈయనకు వ్యభిచారం మహావిస్తారం. అందుచేత కొన్ని కేజులలో కేవలం అన్యాయంచేస్తారు.

హే—మీరు తహశ్శీల్ దారుకచేరీలో ప్రయివేటు వకాల్తీపని చేస్తారుకాదా?

వకీ—అక్కడా యీలాగే దేవుళ్ళాడుతూవున్నది. మీ కేజులో ముద్దాయీతరపున పనిచేసిన వకీలుయందు తహశ్శీల్ దారుగారి కిష్టము. అతనే ఆయనకు లంచాలూ పంచాలూ మాట్లాడుతాడు. అంతేకాకుండా అతను తెనుగుఅక్షులు రెండుముక్కలు చదువుకున్నాడు. ఆకచేరిలో యిద్దరు వాలంటర్లువున్నారు. వాళ్ళదస్తూరీని వుంటేనేకాని తహశ్శీల్ దారుగారు మేజస్ట్రీటు అర్జీగాని రివిన్యూ అర్జీగానిపట్టడు. వాళ్ళు యెంతచిన్న అర్జీఅయినా రూపాయకు తక్కువై తేపుచ్చుకోరు. వాళ్ళు కచేరీగుమాస్తాలపనిఅంతావూరికేచేసి పెడతారు.

హే—అదుగో డిప్టీకలెక్టరుగారువీధిలోకివచ్చినారు. వీరన్నా! నీసంగతి వెళ్ళి మనవిచేసుకో.

వీర—అదుగోబంట్రోతు యీలాగే వస్తూవున్నాడు. డిప్టీ కలెక్టరుగారేమో చెప్పమన్నట్టున్నారు.

[బంట్రోతు ప్రవేశించుచున్నాడు]

బంట్రో—డిప్టీకలెక్టరుగారు యెల్లుండి పెరవలిముకాములో మీ కేజు విమర్శిస్తామని సెలవు దయచేసినారు. సోమవారం పది ఘంటలకు మిమ్మల్నందర్నీ అక్కడహాజరు వుండుమన్నారు. అక్కడ పాకలువేయించవలసినదని యిదివరకే గ్రామమునసబుపేర హుకుం వ్రాయించినారట. పొండి. (అందఱును వెళ్ళుచున్నారు)

---

3. ప్రదేశము—పొలములోని పాక.

[డిప్యూటీకలెక్టరుగారున్ను, గుమాస్తాలు మొదలగువారును ప్రవేశించుచున్నారు]

కలె—ఎవరయ్యా! అక్కడ అలా అరుస్తూవున్నారూ?

గుమా—మనవాళ్లేమో పొలములోనుంచి దోవపెట్టి పయిరు వలగత్రొక్కి వేస్తూవున్నారని కాపులు యేడుస్తూవున్నారండి.

కలె—బంట్రోతునుపిలిచి గాడిదకొడుకులను చితగకొట్టుమను.

గుమా—చిత్తము.—ఎవరోయి బంట్రోత్! వాళ్ళను దూరముగా సాగనంపిరా.

కలె—వీడెవడు యీమూలనిల్చుని కేకలు వేస్తున్నాడు?

గుమా—వీడుబోయీలమేస్త్రీఅండి. తమరు పడవకాడినుంచి సవారీలోవచ్చినందుకు భత్యఖర్చు కావలెనంటూవున్నాడండి.

కలె—జమూందార్! యీలాటివాళ్ళనందర్నీ లోపలికిరానిస్తూ వున్నావు; వాణ్ణి తక్షణం గెంటివెయ్యి. ఇంకొకపర్యాయం నీవు యిలాగంటివాళ్ళను లోపలికి రానిచ్చిన యెడల జరిమానా వేస్తాము సుమా?

జమా—చిత్తం మహారాజ్!— అరేభాంచోత్ అవతలికి ఫో.

కలె—మనము పడవమీదవచ్చినప్పటికీ, ఆచార్జీవెయ్యాక క్రమప్రకారం మయిలేజిన్ని భత్యమున్ను వేసి బిల్లుతయారుచేసి సొమ్ము వేగిరం డ్రాచెయ్యవయ్యా.

గుమా—చిత్తము. మనము యెక్కివచ్చినందుకు పడవవాళ్ళకేమైనా యివ్వవలెనాండి?

కలె—యేమీ అక్కరలేదు. మేము పడవయజమానితో మాట్లాడినాము. పడవ గుమాస్తాతో మనము వూరికేవచ్చినట్టు

రిమార్కు వ్రాయవద్దని చెప్పు. అసలు మనము పడవమీద యెక్కినట్లే చిఠాలో వ్రాయవద్దను.—జమాదార్! మేజస్ట్రేటు జవాబునివీసుగారిని పిలువు.

జవా—అయ్యా! వస్తున్నానండి. (అని వచ్చుచున్నాఁడు)

కలె—మొన్నటి కేసవరం గ్రామంతాలూకు చోరీ కేసులో సాక్షులు మొదలయినవాళ్ళు హాజరువున్నారేమో కేక వేయించండి.

జవా—జమాదార్! వెళ్ళి కేక వెయ్యి.

జమా—అదుగో పరుగెత్తుకొని వస్తూవున్నారండి.

[హేడ్డు కనిష్టేబిలు మొదలగువారు ప్రవేశించుచున్నారు]

కలె—ఏమోయి సాక్షులు! మీరింత ఆలస్యంగా వచ్చినారు. కోర్టుయెదుట హాజరువుండనక్కరలేదూ? మీకు బొత్తిగా భయం లేకుండావున్నది. మీకు మనిషి వక్కంటికి రెండేసిరూపాయలు జరిమానా వేసినాము.

సాక్షు—మీరెక్కిన పడవతోనే మాపడవా బయలుదేరిందండి. మొదట సప్లయిగుమాస్తా మనిషివక్కంటికి పావలాచొప్పున రేటునిర్ణయించి మమ్మలిని పడవలో యెక్కించినాడండి. కొంత దూరం పడవ గోదావరిలోకి వచ్చినతరువాత పడవ గుమాస్తావచ్చి అర్ధరూపాయచొప్పున వసూలుచేసినాడు. తీరాలాకుదగ్గిరకు వచ్చేటప్పటికి అన్ని పడవలు వస్తేనేకాని తలుపులుతియ్యనందున అక్కడ కొంత ఆలస్యమయినదండి. తరువాత మకాములలో తాడులాగే కళాసులు వేళకు హాజరులేక కొంత ఆలస్యమయినదండి. ఇక లాకు మయిలుదూరములో వుండగానే సగముమందిమనుష్యులను పడవలోనుంచిదింపి యెవరైనా అడిగితే మేము పడవలో రాలేదని చెప్పమని గుమాస్తా సరంగూ మాఅందరితోనూ చెప్పిపెట్టినాడు. అలాగు కళాసుతాలూకు బంధువుడికి యెప్పుడో పూరికే గదియిచ్చినాడు

కారని, ఆకోపంచేత వేగిరం లాకుతలుపులు తియ్యక పడవ తనిఖీ చేస్తామని కొంతసేపు నిలిపి చివరకు వదిలిపెట్టినాడు. లాకు దాటిన తోడనే దిగిన మనుష్యుల నందఱినీ మళ్ళీ పడవలో యెక్కించు కొన్నారు. అప్పుడు వక గుడిసేటిది పడవ యెక్కడానికి వచ్చినందున మాపడవవాళ్ళూ మా వెనుకవచ్చిన పడవవాళ్లూ తమపడవలో యెక్కమంటే తమ పడవలో యెక్కమని పోటీలకువచ్చి చివరకు కేవులేకుండా మేముయెక్కిన పడవలోనే గుమాస్తాగదిలోకూర్చుండ బెట్టుకొన్నారు. పడవలో గుడిసేటిది యెక్కడంచేత ఖులాసాపుట్టి తాడులాగేవాళ్లు బూతు 'అంబా' పాడుతూ లోపల చాలామంది సంసారస్త్రీలువున్నా లక్ష్యముచేయక పడవను కొంచెము వడిగా లాగినారు. చీకటిపడ్డతరువాత గుడిసేటిదానికి యివ్వడానికి మధ్యమకాములలో యెక్కినవారి తాలూకు చిరాగో జనుకట్టకుండా వున్నసొమ్ము పంచుకోవడములో గుమాస్తా సరంగూ పోట్లాడి పడవ రెండుగడియలు కట్టిపెట్టినారు. అది అంతాఅయి పడవసాగించి గుమాస్తాన్నూ సరంగున్నూ వకరువిడిచి వకరు గదిలోచేరి తంటాలు పడుతూవుండగా లాకుసూపరింటెండెంటు తాలూకు నలుగురు బంధువులకు గదిలో స్థలంయివ్వవలసినదని కళాసువకడు తీసుకుని వచ్చినాడు. ఆగుడిసేటిదాని కెక్కడా ప్రత్యేకంగా గదిదొరకక హాలులో మనుష్యులను లేవదీసి టాపుమీదికి పంపి దాన్నక్కడ కూర్చుండబెట్టి లాకుసూపరింటెండెంటు బంధువులకు తమగది యిచ్చినారు. అలాయివ్వకపోతే అతడులాకుకు పడవ తగిలిందని రేంజి ఆఫీసరుకు రిపోర్టువ్రాసి పడవతిరగకుండా యిరవై రోజులు కట్టివేయిస్తాడట. ఈఅన్ని కారణములచేతనూ మాపడవ యిప్పుడే వచ్చినదండి. దిగుతూనే భోజనముసహితం చెయ్యకుండా పరుగెత్తుకొని వచ్చినామండి. హేడ్డుకనిష్టేబిలుగారుకూడా యిప్పుడేభోజనం

చేసి ఖయిదీలను తీసుకొని వస్తూవుండగా దోవలో కలుసుకున్నామండి. ఈసారికి జరిమానా మాఫు చెయ్యవలెనండి.

కలె—మేము మాపు చేసేదిలేదు. మీరు యిందులో బుద్ధి పూర్వకంగా ఆలస్యం చేసినారు. మీకు యింకా జరిమానా యెక్కువ వెయ్యవలసినదే.

సాక్షు—లేదండి క్షమించవలెను. మొన్న మీరు-మకాములో యెల్లుండికి పెరవలి మకాములో హాజరు కావలసినదని సెలవిచ్చి నారు. వెంటనే పడవయెక్కి నిన్న పన్నెండు ఘంటలకు రాజ మహేంద్రవరములో దిగి వంటకూటియింట్లో తిన్నగా మెతుకైనా నోట్లో వేసుకోకుండా మళ్ళీ పడవ యెక్కి దిగుతూనే కచేరీకి హాజ రైనామండి. ఇందులో మా ఆలస్యం యేమీ లేదు.

కలె—అదుగో మేము ఘట్టిగా మీలోపంవున్నదంటే లేదంటూ వున్నారు. మీకు నాలుగేసిరూపాయలు జరిమానా వేసినాము.

సాక్షు—చిత్తము మహాప్రభో. మా దేతప్పితం క్షమించ వలెను.

కలె—జవాబునివీసు గారూ! సాక్షులను ప్రమాణంచేయించి వాంగ్మూలాలు పుచ్చుకోండి. సబుమేజస్ట్రీటు ముద్దాయీని మళ్ళీ పట్టుకుని పంపించమని వుత్తరవు చేసినాము. ఆ ముద్దాయీ హాజరుగా వున్నాడు కాడండీ!

జవా—అయ్యా! ఇప్పుడు హాజరుగావున్నాడండి. వెనుక అందుచేతనే యీ కేజు నాలుగుమాట్లు పోస్టుపోనులు చేసినామండి.

కలె—మాకు మళ్ళీ వేగిరం ఇంటికి వెళ్ళవలసివున్నది. సాక్షి వక్కంటికి లెఖ్ఖ రేండేసి. ప్రశ్నలు వేసి అతిశీఘ్రముగా కేజు క్లోజు చెయ్యండి.

జవా—చిత్తము—ఓయికనిస్టేబిల్! మొదటిసాక్షిని యిక్కడ వుంచి తక్కినసాక్షులను అవతలికి పంపు.

(కనిస్టేబిలాప్రకారముగా చేయుచున్నాడు.)

జవా—(సాక్షిని ప్రమాణము చేయించుచున్నాడు.)

హే—వీరన్నా! ఈకాపుఖిల్లు మనము సోదాచేసినప్పుడు అతని పెట్టెలో మీ తాలూకు సొత్తేమయినా దొరికినదా?

వీర—దొరికినది. వకచీర దొరికినది.

హే—ఇంకా యేమైనా దొరికిందా?

వీ—వెండికడియాలజత దొరికింది.

హే—తరువాత వెళ్ళబోయేటప్పుడు—

వీర—పత్తివిత్తుల గంపలో బొమ్మసామానులు దొరికినవి.

వకీ—నేను క్రాసు యెగ్జామిను చేస్తానండి.

కలె—నీకేమీలా తెలియదువూరుకోవయ్యా.

వకీ—సబుమేజస్ట్రీటుగారివద్ద ఇచ్చినవాంగ్మూలం చిత్తగిస్తే యీ సాక్షియొక్క నిజం బయలపడుతుందండి.

కలె—చిత్తగిస్తాము—జవాబునివీసుగారూ! యీసాక్షి కమిట్టింగు మేజస్ట్రీటు వద్ద యిచ్చిన వాంగ్మూలం చదవండీ.

జవా—(చదువుచున్నాడు.)

కలె—నీవక్కడ చీరె మీదికాదని చెప్పినావు. ఇక్కడమీదే అని చెపుతూ వున్నావు. ఇందులో యేదినిజము?

వీర—తరువాత నాపెళ్ళాన్ని కనుక్కున్నాను చీర మాదే నండి.

కలె చాలును. రెండువిధాలుగా సాక్ష్యం చెపుతూవున్నాడు. యీ సాక్షిని పహరాలోవుంచి రెండోసాక్షిని పిలువు.

[కనిస్టేబిలు రెండవసాక్షిని తీసికొనివచ్చుచున్నాడు.]

జవా—ఓయిసాక్షీ! ప్రమాణవచనములను చెపుతాను మళ్ళీ చెప్పు.

సాక్షి—చిత్తము. (అని ప్రమాణముమీద నెంతమాత్రము హెచ్చుతగ్గు లేకుండ కిందికోర్టులో చెప్పినట్టే సాక్ష్యము చెప్పుచున్నాఁడు)

కలె—మేము సాక్ష్యమంతా చిత్తగించగా. యీసాక్ష్యం యెంతమాత్రమూ నమ్మనర్హమైనదిగా కనంపడడంలేదు. మొదటి సాక్షి రెండుచోట్లను రెండువిధాలుగా చెప్పినాడు. రెండవసాక్షి వట్టిత్రాగుబోతు. గనుక ఖయిదీలనిద్దఱినీ విడుదల చేసినాము. తప్పుసాక్ష్యం యిచ్చినందుకు వకటోసాక్షికి మూడుమాసములు కఠినమైన ఖయిదుశిక్షను విధించినాము.

[అని తీర్పువ్రాసివినిపించి కోర్టు మత్తుబుచేయుచున్నారు.]

---

౮. ప్రదేశము—కలెక్టరుకచేరీపాక.

[హేండ్డుకనిష్టేబిలు, వీరన్న, ఎఱుకలవాఁడు మొదలయినవారు కూరుచున్నారు.]

హే—కలెక్టరుగారు బసకువెళ్ళినారు. పాపం నీకుగొప్పఆపద వచ్చింది.

వీర—(ఏడ్చుచు) యిదంతా మీమూలంగా వచ్చిందండి. నేను సబుమేజస్ట్రీటు గారివద్ద చెప్పినట్టే సాక్ష్యం పలుకుతానంటే ఆలాకాదని నామెడలువిఱిచి యిలా పలికించినారు. పోలీసువారితో వొకలాగుచెప్పి ముద్దాయివద్ద యేమోపుచ్చుకొని యిప్పుడు మరివక విధముగా తిరిగిపోయి చెపుతూవున్నాడని డిప్టీకలెక్టరుగారితో చెప్పి శిక్షవేయిస్తానని మీరు నన్ను బెదరించకపోయినట్టయితే నేనీలా

గున పలుకకనే పోదును. మీరు బుక్కులో వ్రాసినది నాదివేటప్పటికి నాకు భయంవేసి మీరు పలుకమన్నట్లల్లా పలికినాను.

హే—నీకుయిప్పుడు వచ్చినఫర్వాలేదు. శెషన్ కోర్టులో అప్పీలు చేయించి వారంరోజులలో విడుదలచేస్తానులే.

వీర—యేమి విడుదల చేస్తారోగాని యిప్పుడు జయిలులోకి వెళ్ళడం తప్పదుగదా అండి.

సాక్షి—జయిలులోకి వెళ్ళడంతోనే సరిపోతుందనుకున్నావా? నీవు డబ్బుగలవాడవు నీవుపడేపాట్లు ముందుచూడవలెను. నీవు పల్లెటూరివాడవుగనుక తెలియక హేడ్డుగారు పలుకమన్నట్లల్లా పలికినావుగాని నేను కిందికోర్టులో పలికినదానికింటె యిక్కడ వక్క అక్షరం హెచ్చుతగ్గుగా పలికినానేమోచూడు. యిదివరకు లక్ష సాక్ష్యాలు పలికినాను. నేను సాధారణంగా మోసపోతానా? యింటికాడ హేడ్డుగారితో అనుకూలంగా పలుకుతాననే చెప్పినాను. తీరా కోర్టుకు వచ్చియేలాగు పలుకవలెనో ఆలాగేపలికినాను.

వీర—బాబూ! నన్ను జయిలులో యేమిచేస్తారండి.

ఎఱు—నేను వక పర్యాయం జయిలులోపడి వచ్చినాను. చెప్పతానువిను.

హేడ్డు—ఆరి గాడిద కొడుకా! నీవు జయిలులో పడ్డమాట మాకు తెలిసిందేకాదు. తెలిసివుంటే ఓల్డు అఫెండరు, అని చెప్పితే డిప్టీకలెక్టరుగారు నీకుతప్పకుండా శిక్ష వేస్తురు.

ఎఱు—పదిహేనేళ్ళకింద నిష్కారణంగా యిప్పుడున్న కరణం తండ్రి తనకు యీతబెత్తాల పాణక వేగిరంఅల్లి పెట్టినానుకానని కోపంవచ్చి, అప్పుడువూళ్ళోయేదో దొంగతనం జరిగితే నామీద పెట్టి రెండేళ్ళు వరకం వేయించినాడండి.

వీర—(క్రిందుచూచుచు విచారముతో) అప్పుడు నీవేమి చూచినావో చెప్పు.

ఎఱు—నేను జయిలులోవున్న కాలంలో ఫోర్జరీ చేసినందుకు వక కరణం ఖయిదులో పడ్డాడు. వార్డరులా బ్రాహ్మణ్ని వేపుకుని తిన్నారు. ప్రతివార్డరు వాడికీ నెలకు రెండేసి రూపాయలుమామూలు చేసినాడు. అది కుండా మధ్యమధ్య వాళ్ళడిగినప్పుడల్లా యేమైనా ఇవ్వకపోతే పొగచుట్ట వుందనీ నల్లమందువుందనీచెప్పి జయిలరు వద్దకు తీసుకునివెళ్ళి ముక్కోణంకర్రకు కట్టించి రెండేసిడజనులూ మూడేసిడజనలూ కొట్టించేవారు. అప్పుడున్న జయిలరుకుకూడాజీతం కొంచెము. అతనికేమైనా యిస్తే వార్డరులను కూకలువేసి వూరు కుండేవాడు. లేకపోతే యెవరిసిఫడితే వారిని డజను బాజీ చేయించేవాడు. అదికాక ఆబ్రాహ్మడివద్ద నెలకు జయిలరు పదిరూ పాయలు ప్రత్యేకంగా పుచ్చుకునేవాడు.

వీర—డబ్బుపుచ్చుకుంటే పుచ్చుకునేవారుగాని, ఆబ్రాహ్మడి కేమైనా సదుపాయంచేసేవారా?

ఎఱు—వాళ్ళడిగినట్టల్లా డబ్బిస్తే కావలసినంత సదుపాయం చేస్తారు. చుట్టత్రాగనిస్తారు; నల్లమందు రహస్యంగా తెచ్చి యిస్తారు; కఠినపని లేకుండా చాలకనిపనిలో పెట్టి దొరవచ్చినప్పుడు మాత్రము పనిచేయిస్తూవుంటారు. డబ్బుయేమీ యివ్వకపోతే మట్టి తట్టలుమోయించడం మొదలైన కఠినమైన పనులలో పెట్టి తిన్నగా పని చెయ్యడంలేదని కొట్టిస్తారు.

వీర—పనిబొత్తిగా చెయ్యకుండావుండే సదుపాయంలేదా?

ఎఱు—విస్తారండబ్బుయిచ్చి డ్రెస్సరును కట్టుకుంటేఖాయిలా అని ఆసుపత్రిలో పెట్టి బొత్తిగా పనిలేకుండాచేస్తారు.

వీర—ఇప్పుడు జయిలులోకి వెళ్ళడంతోనే మొట్టమొదట యేమిచేస్తారు?

ఎఱు—వెళ్ళడంతోటే కొంచెం జుట్టువుంచి తల సాపుసీదాగా గొరిగివేస్తారు. తరువాత నీబట్టలు మొదలయినవి తీసివేసి చహారా వేసి వాళ్ళబట్టలుయిచ్చి కాళ్ళకు సంకెళ్ళజోడు తగిలిస్తారు.

వీర—అన్నం యెవరువండి పెడతారు?

ఎటు—యెవరో ఖైదీచేతనే వండించి పెడతారు. కొత్తగా వెళ్ళినవాళ్ళకు వెనుకటివాళ్ళుతిని వెళ్ళిపోయిన మూకుడుఇస్తారు. రోజూ ఆమూకుట్లోనే అన్నముతినవలెను.

వీర—ఇఖనలాగైతే కులంపోతుంది—సోంఢ్డుగారూ! నన్నేలాగైనా విడుదలచేయించే సదుపాయంచేస్తురూ.

హే—నీకేమీ ఫర్వాలేదు. మీవాళ్ళకు వుత్తరంవ్రాసి యేమైనా వందరూపాయలు తెప్పించు. మేమే వకీలునుకుదిర్చి శెష్షన్ కోర్టులో అప్పీలుచేయించి వక్కదెబ్బలో విడుదలచేయిస్తాము.

వీర—అస్సెస్సరులచేతులలో యేమైనాపెట్టి విడుదలఅయ్యేయెత్తు చెయ్యగలరా? మా అన్నగారు అసెస్సర్‌గావుండి రెండుకేజులలో రెండుఫదులు సంపాదించినాడు. సొమ్మియిస్తే ఖైదీ నేరస్తుడు కాడనేవాడట. సొమ్మివ్వకపోతే ఖయిదీ తప్పకుండా నేరంచేశాడు శిక్ష వెయ్యమనేవాడట. జడ్జీ విమర్శచేసేటంతసేపూ బల్లమీద కూర్చుండి కునికిపాట్లుపడేవాడట.

హే—మీఅన్నకు అస్సెస్సరుపని వున్నదా?

వీర—మాఅన్నకు వక్కడికేకాదండి. మాగ్రామమునకు చుట్టుపట్లవున్న పల్లెటూళ్ళల్లో చదువురాని కాపులు ఇరవైమంది అస్సెస్సరులుగావున్నారు. వాళ్ళందరూ యేటా పాతికరూపాయలకు తక్కువలేకుండా సంపాదిస్తారు.

హే—అసలు కేజులలోనేకాని అప్పీలు కేసులలో అస్సెస్సర్లుండరు. అస్సెస్సర్లు వూరికే కూర్చోవడమేకాని వాళ్ళకు యేమీ తెలియదు. అందుచేత జడ్జీవాళ్ళమాటవినడు. ఐతే జూరీకేజులలో మాత్రము వినకతప్పదు. అలాగంటప్పుడు మీకాపులు జూరీలుగా పడితే వాళ్ళనుబెదరించి మేము ఖయిదీనేరస్థుడని చెప్పించి పట్టుదల కేజులలో శిక్షవేయిస్తాము.

వీర—ఐతే నామాట యేమిసెలవిచ్చినారు?

హే—అస్సెస్సరులకు లంచం అక్కరలేకుండానే మేము నీకార్యం సరఫరాచేస్తాము. ఆఅస్సెస్సర్ల కిచ్చేసొమ్ము నాచేతిలో

పెడుమా. కార్యంఅంతా నేను జాగ్రతపెట్టి నిన్ను వాగమురోజు లలో విడుదలచేయిస్తాను. కావ తెగిపోయి పడవలు కట్టివేసినారు. మనమిప్పుడే బయలుదేరి రాజమహేంద్రవరం వెళ్ళవలెను.

వీర—ఇప్పుడేనాండి ప్రయాణము ?

హే—ఇప్పుడేప్రయాణము—ఓయికనిస్టేబిల్ ! ఖయిదీకి అర దండాలువేసి జాగ్రతగా తీసుకుపోండి. మేజస్ట్రీటు జవాబునీసుగారి వద్ద వారంటుతీసుకొని నేనున్నూ మీా వెనుకనే వస్తాను.

వీర—బాబూ! నాకరదండాలు వెయ్యకుండా తీసుకువెళ్ళండి. మీాకుదణ్ణంపెడతాను.

హే—అరదండాలు వెయ్యడం సర్కారురూల్సు. వెయ్య కుండా తీసుకువెళ్ళడముకు వీలుపడదు.

వీర—అలాగైతే వూరుదాటేవరకైనా యీలాగు తీసుకు వెళ్ళండి. తరువాత అరదండాలు వేసుకుంటాను.

హే—సర్కారురూల్సుకు పబ్లికు వుద్యోగస్థుడనై వుండీ వ్యతి రేకం చెయ్యడం గొప్ప తప్పితం. అలావల్లపడదు.

వీర—నావద్ద భత్యఖర్చుకు తెచ్చుకున్న తాలూకు రెండు రూపాయలున్నవి. అవి యిచ్చుకుంటాను. వూరికే తీసికొని వెళ్ళండి. యీా వూళ్లో మా చుట్టాలువున్నారు. వాళ్ళుచూస్తే నాకు మహా పరువుతక్కువగా వుంటుంది.

హే—నీచెవుల బంగారుపోగులుకూడా యిస్తే ఇప్పుడు నీ మానుషం దక్కించి వూరు దాటిందాకా అరదండాలు లేకుండా తీసుకువెళుతాము.

వీర—ఆలాగే పుచ్చుకోండి. నా ఆబూరీమాత్రం దక్కించ వలెను.

హే—ఓయికనిస్టేబిల్ ప్రొక్షైటదాకా ఇతణ్ని ఇలాగే తీసుకునివెళ్ళి అక్కడ పోగులజత జాగ్రత్తగా వూడదీసి నేను వచ్చేదాకా నీవద్దవుంచి అరదండాలు తగిలించి కాలవగట్టుమీద నేరేడుచెట్టుక్రింద పెట్టుకుని కూర్చో. నేనింతలోవచ్చి కలుసుకుంటాను.

[అందఱును వెళ్ళుచున్నారు.]

సంపూర్ణము.

శాస్త్ర ప్రెస్, రాజమండ్రి.